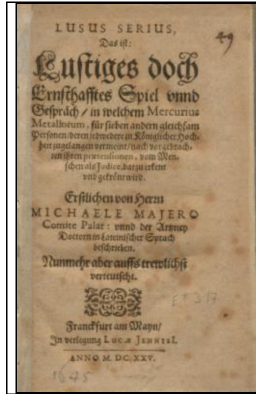

LUSUS SERIUS,
Das ist:
Lustiges doch
Ernsthafftes Spiel unnd
Gespräch / in welchem Mercurius
Metallorum, für sieben andern gleichsam
Personen / deren jedwedere zu Königlicher Hoch-
heit zugelangen vermeint / nach vorgebrach-
ten ihren praetensionen, vom Men-
schen als Judice, darzu erkent
und gekrönt wird.
Erstlichen von Herrn
MICHAELE MAJERO
Comite Palat: unnd der Artzney
Doctorn in Lateinischer Sprach
beschrieben.
Nunmehr aber auffs trewlichst
verteutscht.
Franckfurt am Mayn /
In verlegung LUCAE JENNISI.
ANNO M. DC. XXV.

MICHAEL MAIER

LUSUS SERIUS, DAT IST: LUSTIGES DOCH ERNSTHAFFTES SPIEL UNND GESPRÄCH / IN WELCHEM MERCURIUS METALLORUM, FÜR SIEBEN ANDERN GLEICHSAM PERSONEN / DEREN JEDWEDERE ZU KÖNIGLICHER HOCHZEIT ZUGELANGEN VERMEINT / NACH VORGEBRACHTEN IHREN PRAETENSIONEN, VOM MENSCHEN ALS JUDICE, DARZU ERKENT UND GEKRÖNT WIRD.'

LUSUS SERIUS, DAT WIL ZEGGEN: VROLIJK DOCH SERIEUS SPEL EN GESPREK, WAARIN MERCURIUS METALLORUM, BOVEN ZEVEN ANDERE PERSONEN VAN WIE EENIEDER MEENT TOT DE KONINKLIJKE BRUILOFT TE GERAKEN, NA HET NAAR VOREN BRENGEN VAN HUN PRETENTIES, DOOR DE MENS ALS BEOORDELAAR, DAARTOE ERKEND EN GEKROOND WORDT.

1625

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

20 november 2021
herzien: 30 november 2021

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING VAN DE VERTALER

Dit werk verscheen oorspronkelijk in 1619 onder de Latijnse titel '*Lusus Serius, quo Hermes sive Mercurius Rex mundanorum omnium sub homine existentium, post longam disceptationem in Concilio Octovirali habitam, homine rationali arbitro, judicatus & constitutus est. Authore Michaele Majero Com. Pal. Med. D.*'.[1]

Het werk schetst een competitie waarin tal van dieren bepleiten dat zij met de hoogste koninklijke waardigheid bekleed moeten worden. Daarnaast voeren het vlas en Mercurius het woord, die dus beide geen dier zijn. Daarbij voert iedereen aan, welk nut de mensheid aan hemzelf, c.q. de groep die hij vertegenwoordigt, of hun producten heeft kunnen ontlenen. Zij wedijveren met de uiteindelijke winnaar Mercurius.

Sommige regels in passages vermelden in de kantlijn dubbele aanhalingstekens, als om een citaat weer te geven. De bron van deze citaten wordt evenwel niet gegeven. Andere citaten zijn daarentegen niet gemarkeerd.

Ruud Muschter

---

[1] Serieus spel, waarin Hermes, ofwel Mercurius, tot koning der gehele wereld onder het menselijke bestaan, na een lang gehouden debat in het achtkoppige concilie, door de mens op rationele wijze beoordeeld en vastgesteld is. Auteur dr. Michael Maier,

BRONVERMELDING

Frankfurt am Main, 1625

https://www.zvdd.de/dms/load/met/?PPN=urn%3Anbn%3Ade%3Abvb%3A29-bv009174233-3

http://digital.bib-bvb.de/view/bvbmets/viewer.0.6.4.jsp?folder_id=0&dvs=1633794749154~458&pid=7956489&locale=nl&usePid1=true&usePid2=true

Universitätsbibliothek Erlangen-Nürnberg

HET OMSLAG

LUSUS SERIUS,
dat wil zeggen:
vrolijk doch
serieus spel en
gesprek, waarin Mercurius
Metallorum, boven zeven andere
personen van wie eenieder meent tot de koninklijke brui-
loft te geraken, na het naar voren brengen
van hun pretenties, door de mens
als beoordelaar, daartoe erkend
en gekroond wordt.

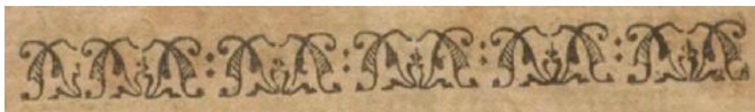
Oorspronkelijk door de heer
Michael Maier
Palatijns graaf en doctor in de artsenij
in de Latijnse taal
beschreven.
Thans echter zo nauwkeurig mogelijk
in het Duits vertaald.

Frankfurt am Main,
Bij uitgeverij Lucas Jennis.

In het jaar 1625.

DE TEKST

De gans, de bij, het schaap, het kalf,
Ook zijde en vlas in het geheel,
mosselen, Mercurius daarnevens,
onderhouden de ganse wereld (let wel).
Volg niet zozeer vele magiërs,
want anders bedriegen zij u met listen.
O mens, die het geweld het beste,
en zo stevig het hoogste verstand bemint:
bedenk dat alles vergankelijk is,
dien God alleen in elke tijd.
Sla er acht op: het medicijn van Hermes
heeft daar zijn oord.[2]

[2] Het origineel van deze regels heeft het rijmschema aabb.

Aangezien meermalen in het grote theater van deze wereld heftig is gestreden, namelijk over aan wie uit alle aanwezigen de voornaamste eer gegeven - en wegens de veelheid aan menigerlei personen en aangelegenheden is het de belangrijkste kwestie van een zo uiterst belangrijke aangelegenheid - zou moeten worden, is uiteindelijk uit zo ontelbare oordelen eensgezind (want zoveel hoofden, zoveel zinnen) besloten, dat uit eeniedere groep een keuze van menselijke aangelegenheden op de volgende wijze mocht worden gemaakt. Namelijk, dat uit het geslacht der viervoetige dieren (dat het hoogste is) voornamelijk twee aan twee; van de vogels, vissen, het ongedierte, kruipende dieren, planten en metalen met eensgezinde bewilliging verkozen en naar de volgende vergadering gestuurd zouden moeten worden, waarin ten overstaan van de mens (als de allerwijste scheidsrechter) uit deze acht een koning kon worden gekozen. Want het is voor het verstand geacht veel beter en gelijker te zijn, om van zo weinig mogelijk van de voornaamsten die uit iedere groep of geslacht verkozen zijn, één enkele der verkozenen met subgedelegeerde volmacht van het gemene volk te verordineren, dan om zulk een grote hoeveelheid (hetgeen een beest met zovele koppen en een oorzaak tot grote verwarring is) wederom bijeen te vorderen, en hen tot tweedracht en gelegenheid tot een burgeroorlog reden te geven. Na vele ochtenden van beraadslagingen echter, is uiteindelijk in iedere besloten gehouden groep der aardse wereld een besluit genomen en zijn acht mannen verkozen en voorgesteld. Zoals eerder gezegd is, het kalf en schaap uit de eerste; uit de tweede de gans; uit de derde de zeeslak; uit de vierde de bij; uit de vijfde de zijderups; uit de zesde het vlas; en uit de zevende Mercurius. Dezen zijn allen tezamen gekomen en hebben tot de

mens, de vastgestelde rechter, eensgezind, zoals het zulke helden en kandidaten der koninklijke waardigheden betaamt, hun toevlucht genomen. Die was echter gans fraai en goed gekleed. Het wambuis en de broek waren uit statelijke zwarte stof vervaardigd en overal met gouden passementen bedekt. De mantel was op gelijke wijze met de allersubtielste stof vervaardigd, zoals ook de hoed, terwijl een gordel met fraaie parels en edelgesteente versierd, zoals dan ook het kruis uit het allerfraaiste en zuiverste, witste lijnwaad gesponnen is geweest. De gouden ketting omwond de allerkunstigste nek. En terwijl ik de overige dingen niet zozeer precies en zorgvuldig zou kunnen beschrijven, ontbrak het hem in het geheel aan niets wat een mens maar fraai en heerlijk zou kunnen maken. Bovendien had hij een zinrijke aard en was zowel in de goede kunsten, alsook in allerhande wetenschappen voortreffelijk goed geoefend, hetgeen dan de rechter van zulk een kwestie voornamelijk goed heeft aangestaan. Bij dezen, die toevallig onder de vrije hemel op een grazige en met bloemen gesierde heuvel gezeten zijn, komen deze thans genoemde subgedelegeerden, en doen zich door het kalf hun verlangen op de volgende wijze voordragen.

Het kalf.

Zovelen van ons - allerbescheidenste mens - komen alhier aan en verwachten uw uitspraak en oordeel. Wil derhalve over ons niet vertoornd zijn, omdat wij met een dergelijke wellicht onbescheiden aanspraak u verdrietelijk zijn. Wil mij aangaande de kwestie slechts aanhoren, die ik zoals die op zich gesteld is, kortweg zal vertellen. Lang geleden is er tussen ons inwoners van de ganse wereld, dat wil zeggen, zowel van de dieren als de gewassen en minerale standen, een hevige strijd ontstaan, die met name boven alle andere de voorkeur moest hebben. Toen nu de raad en het gehele volk met tegenstelde meningen (die op generlei wijze geslecht konden worden) lang ruzie onder elkan-

der hadden gemaakt, hebben zij uiteindelijk aan ons, subgedelegeerden, bevel gegeven, dat wij ons bij u - als de verstandige van al onze heren - vervoegen en bij u alle gesteldheden van de kwestie aangeven, opdat gij aldus een uit ons midden, die het vanwege het menselijke geslacht het allerbeste verdient, tot koning over de anderen mocht verordineren. Wij hebben er bij ons eerlijke voornemen in het geringste geen twijfel aan, dat gij, nadat wij allen met elkander door u zijn aangehoord, ons verlangen gewillig een genoegen zult doen. Wij zullen omgekeerd allen tezamen u en uw geslacht altijd gehoorzaam en onderdanig zijn.

Toen nu de mens zulks had aangehoord, en zich jegens de subgedelegeerden gans vriendelijk betoond had, heeft hij hen ten slotte aldus toegesproken: Welaan, toon mij thans uw verlangen en weet, dat ik mij heden niet aan het studeren zal verplichten. Derhalve ben ik ook gezind om deze ganse dag voor uw nut en welzijn naar vermogen aan te wenden en de zaak te beslechten. Gij moet echter in de ordening zoals gij na elkander gegaan zijt, uw redevoering volbrengen. En gij, kalf, zult de voorrang bij het spreken hebben, en daarna zal met name de een na de ander gehoord worden. Niemand zal op de ander inspreken, noch de ander belasteren, welke wet ook aldus in deze ganse discussie moet worden aangehouden. Op welk antwoord hij zich voor de audiëntie gereedmaakte. En aldus is het kalf begonnen met spreken:

Wij zijn, o mens en beheerder van alle dingen, tot u gekomen opdat gij uit ons een koning zult kiezen. Niet de fraaiste qua kleur, noch ook de allergezwindste qua beweging van het lichaam, doch zulk een, die het vanwege de mensen het allerbeste verdient. Na welke beschouwing gij mijn geslacht boven alle andere hiertoe geschikt zult erkennen. Deze dingen bestaan echter ten dele uit de arbeid waarmede wij in ons leven het menselijke geslacht behulpzaam zijn, deels echter uit die, welke ons levenden ten dele ook na onze dood wordt

afgenomen. Uit welke drie[3], als zekere doelen, mijn ganse redevoering moet bestaan en nimmer moet overschrijden.

De werken die wij vanwege de mens verdragen, zijn veel en groot, die al deze aanwezige dieren niet kunnen verdragen. Want van de anderen spreek ik hier thans niet, aangezien de keuze van de koning slechts uit de aanwezigen en niet uit alle afwezigen moet geschieden. Allereerst echter zijn wij voor de mens gedienstig bij de akkerbouw, die zonder ons bezwaarlijk kan worden verricht. En ik beken, dat wij niet veel voor iets anders gebruikt worden dan voor de ploeg en wagen. Dergelijke werkzaamheden zijn echter noodwendig, omdat ze voor alle andere de voorkeur hebben. Want wanneer de akkers niet beploegd en het juk ons niet opgelegd zou moeten worden, kon men ze niet bezaaien met vruchten. En waarvandaan zou de mens zijn voeding hebben, wanneer zulks achterwege zou worden gelaten? Zou hij zich weer tot de boomeikels moeten wenden? Of zou hij zich slechts met appels, noten en kruiden moeten behelpen? Ik houd het er echter op, dat geen van hen dat zal rijmen. Hoe noodwendig nu het brood is, zo nodig is ook de os. Want zonder deze zou noch de akkerbouw zijn voortgang gewinnen, noch ook zou de vrucht tevoorschijn komen. Ja, want zouden de middernachtelijke volkeren te drinken hebben, wanneer zij geen graan en gerst hadden? Waar verkrijgt men echter zulks elders vandaan, dan van de akkers? Laat ik thans zwijgen over andere vruchten en toespijzen, die niet zonder de akkerman op de akkers groeien, als daar zijn: rogge, spelt, haver, rijst, erwten, bonen, wikke, linzen, en dergelijke. Dit alles behoort tot de akkerbouw. En voor deze zijn, na de mens, de ossen de voornaamste arbeiders. Hoe noodwendig bovendien de wagens zijn waarin wij in Italië worden ingespannen (welke, zoals Timaeus en Varro betuigen, van de os hun naam ontvangen, aangezien de Italianen naar de oude Griekse taal 'ossen' genoemd zijn geworden, welk landschap ook lang geleden vanwege een grote hoeveelheid ossen voortreffelijk gefloreerd

[3] Er lijken slechts twee genoemd te zijn.

heeft), alsook ook in andere oorden, kan men niet genoegzaam uitspreken, vooral nu ze grote lasten vanuit de stad naar het veld en omgekeerd daarvandaan naar huis voeren. En deze zware dienstbaarheid dulden wij enkel en alleen vanwege de mensen, en die zou toch door geen enkel dier uit deze vergadering ook maar voor het duizendste deel verricht kunnen worden. Omwille van zulk een nuttigheid hebben de oude Egyptenaren de os met grote en goddelijke eer geëerd, aangezien zonder diens hulp het menselijke leven zeer bezwaarlijk zou moeten zijn. Want de os Apis is bij hen in de grootste tempel van Vulcanus als heilig vereerd, en er zijn voor hem gouden en zeer fraaie slaapkamers toebereid geworden. Na zijn dood echter werd hij Serapis genoemd, in een kostbaar graf gelegd en als een heidense god beschouwd. De os (zeggen de mensen en beschrijvers van de akkerbouw zelf) is wat de veehandel betreft de voornaamste en een gezel der mensen in de akkerbouw, alsook een dienaar van de godin Ceres. Derhalve is het lang geleden ook verboden geworden dat men een os zou doodslaan. Ja, de Romeinen zijn vanwege dit dier zo zorgvuldig geweest, dat ook diegene die een os om tot voeding te dienen gedood had, het land werd uitgezet. Dat was ook geen wonder, aangezien het woordje απο το βοσκω, dat wil zeggen, ik voed, daarvan stamt en hij de mensen met zijn arbeid deed voeden, waarover wij tot nu toe gesproken hebben.

Thans zullen wij ook verder betrachten wat van ons levenden genomen wordt, namelijk de melk en de mest. De mest wordt zeer gering geacht. doch hij verheugt de akker die, zonder deze, treurigheid zou ondergaan. Om deze is Saturnus, net als de voorouder der goden, 'Sterculius' genoemd, hetwelk een bijzondere eretitel is geweest, aangezien hij de eerste was die het heeft uitgevonden om de akkers te bemesten. Om de ossenmest uit te rijden en de Augiusstal uit te mesten, werden de zonen van de zon en Herculus ingezet. Wanneer het niet een zo belangrijke kwestie was geweest, zou niet de zoon van de god Jupiter, de voortreffelijke held Herculus, daartoe ingezet zijn. En wel is de

mest niet alleen voor de akkers dienstig, doch ook voor de mens een artsenij en, in plaats van het hout, voor het vuur nuttig. Aangezien hij voor vele uitwendige schades wordt opgelegd, bijvoorbeeld voor de voetjicht[4], artritis[5] en verrekte ledematen, zal dan evenzo het daaruit in mei gedestilleerde water (dat het water van alle bloemen genoemd wordt en als geen betere artsenij in de apotheken gevonden wordt) hetzelfde bewerkstelligen. Ja, de eerder genoemde ossenmest wordt tot verweking van allerhande harde gezwellen gans nuttig aangebracht, zoals het ook voor het afvoeren van het water bij de waterzuchtigen wordt gebruikt. Laat ik thans maar zwijgen over de binnen het lichaam stekende gebreken. Men hoeft echter daarom vanwege de stank niets te vrezen, daar die nog uit te houden is en in tuinen de welriekende, voor de artsenij nuttige bloemen en kruiden verkwikt en voedt. Hoe die echter bij sommige volkeren vanwege gebrek aan hout voor het koken van de spijzen het beste doet, dat weten diegenen te roemen die zulks zelf ervaren hebben.

Van de melk en melkspijzen weet ik zo gauw de nuttigheden niet genoegzaam te prijzen. Want wat is voor het gestel nuttiger dan melk? Wat is voor het menselijke leven dienstiger? Wat is voor gezonden en vele zieken lieflijker en nuttiger? Uit de koeienmelk maakt men boter, kaas en wei, dus drie verschillende substanties uit één samenstelling, waarvan iedere zo nuttig te gebruiken is, dat ook de tafel die niet in het geringste kan ontberen. Ja, het land wordt ook in de Heilige Schrift niet onredelijk vet genoemd, waarin melk vloeit en dat overdadiger dan met honing is, aangezien ook dikwijls de honing in wilde, onbebouwde oorden wordt gevonden, waar men de overdadige melk niet kan krijgen. Hoevele duizenden mensen leven voornamelijk van de koeienmelk? Hoevelen wederom van de kaas? Wat brengen al die vele landschappen jaarlijks voor een grote rijkdom? Hieruit blijkt, dat niet alleen het fijne brood en

---

[4] "Podagra".
[5] "Zippelein".

de drank, doch ook boter, kaas en alle melkspijzen van het rundvee afkomstig zijn - deze weliswaar zonder middelen, doch gene niet zonder middelen -, en dat de mensen de voornaamste troost en voeding aan de ossen te danken hebben.

Hetgeen verder nog duidelijker bewezen wordt, wanneer wij ook de nuttigheden vertellen die wij de mensen na onze dood nalaten. Want welk bijzonder groot nut hebben zij van ons vlees, onze ingewanden, ons vet, de botten, horens, huid, blaas, haren en nog veel meer dingen, die wij niets waard vinden? Met het vlees verzadigen wij dagelijks hun hongerige buik, en wekken ook voor de keel een genoegen op. Om dat te betuigen, hebben wij ontelbare volkeren, met name echter die, welke aan onze spijzen gemakkelijk de voorkeur geven en ons vlees net zo begerig inslikken als de hongerige broeders het brood, en niets lieflijkers menen te eten dan gebraden rundvlees. Uit de ingewanden worden eveneens lieflijk eten, worst en andere soortgelijke dingen vervaardigd. Het vet echter wordt niet alleen voor het smelten van het eten, doch ook voor verlichting gebruikt, om de mensen daarmede in de nachtelijke tijd te dienen. Vandaar dat zulk groot nut niet valt uit te spreken. Want hetgeen de zon overdag voor de ganse wereld met zijn schijn aan nut verschaft, dat doet ons aangestoken vet bij nacht in allerlei vertrekken en kamers, wanneer de zon zich wederom verstopt heeft. De botten en horens, alsook de blaas en haren, hebben ook hun speciale nut. Want vele gebruikelijke dingen worden eruit gemaakt die ontelbaar en zeer nuttig zijn, zodat ik ze - vanwege de beminde korte tijd - niet alle met elkander hier kan vertellen. Met onze blazen worden de vaten dichtgemaakt, opdat de lucht er niet bij komt, of hetgeen daarin vervat is, wordt opgesloten. De haren worden voor het looien en andere dingen gebruikt. De van het vlees afgestroopte huid echter, geeft wanneer die geprepareerd is, bijzonder grote nuttigheden, die ik niet stilzwijgend kan laten passeren, doch waarvan ik de voornaamste daaruit gemaakte en voor de mens dienstige gereedschappen alhier wil vertellen. Om die reden moet enkel

en alleen, ongeacht datgene wat wij reeds verteld hebben, ons geslacht de koninklijke kroon worden opgezet. Dit is echter tweeërlei, namelijk de ossen- en kalverhuid. De ossenhuid wordt voor de schoenen, laarzen en blaasbalgen gebruikt. Ook als sierraad voor de paarden en ontelbaar veel andere dingen meer. Hoe noodwendig men echter de schoenen moet hebben, daarvoor heeft men geen bewijsstukken nodig. Ja, er is geen mens die deze zou kunnen ontberen, in zoverre hij ook slechts van eerlijke en burgerlijke stand en wandel is. Zo heeft men ook tamelijk veel andere daarvan gemaakte gereedschappen om te gebruiken. De huid van de kalveren echter heeft twee bijzonder grote nuttigheden (want de kleine acht ik weinig), die voor de ganse wereld aantrekkelijk zijn. De eerste dient Mars en diens trommelslagers, aangezien men de trommel in de oorlog niet kan ontberen. De andere is dienstig voor de kunst. Dat wil zeggen, dat daaruit boeken, bullen, brieven, et cetera, worden gemaakt en daardoor de kunsten en wetenschappen behouden en tot eeuwige herinnering der mensen worden voortgeplant. Wanneer nu de wereld door deze, op de kalverhuid geschreven, kunsten geregeerd wordt, wie ziet dan niet, dat reeds vanaf vele honderden jaren het geslacht der kalveren de beheersing over alle wereldlijke aangelegenheden erfelijk is toegevallen en in het testament verordineerd is geworden? Is dit niet de algemene herinnering der mensen, die voorgevallen kwesties en handelingen van jaar tot jaar verheldert en ons in handen overlevert, zowel geestelijke als wereldlijke, oude en nieuwe geschiedenissen? Hij heeft en bevat in zich alle rechten en gerechtigheid, derhalve is hij ook voor alle koningen, vorsten en heren zeer nuttig om hun onderdanen te regeren. Hij bindt de in kerken zingende geestelijkheid tezamen en geeft hun psalmen en liederen. Hij levert aan de grote bibliotheken (die de schat der tijden zijn) materiaal. Kort gezegd, alle heimelijkheden van de secretarissen, alle waarheden der notarissen, alle heilzaamheden der artsen worden aan onze huid toevertrouwd. En de daarvan gemaakte boeken worden trouwe raden en stomme

meesters genoemd, omdat ze niemand liefkozen. En hoewel ze stilzwijgen, onderwijzen zij toch; hoewel ze dood zijn, geven ze toch een goede leer af; en hoewel ze stom zijn, spreken ze toch. En zoveel zij dit keer over ons geslacht gezegd. En twijfel er niet aan dat de heer scheidsrechter al mijn woorden van de aanvang tot het einde herhalende, mij, totdat de anderen ook hun mening naar voren hebben gebracht, de koninklijke waardigheid boven anderen zal erkennen.

Het schaap.

Nadat echter het schaap had vernomen dat zowel de scheidsrechter alsook de andere omstanders de ogen op hem hadden geworpen, is het aldus beginnen te spreken: Thans, zegt het, is de volgorde om te spreken aan mij, die door de natuur, onder alle andere viervoetige dieren, tot het allergeduldigste is geschapen. Wanneer ik dan thans met zulk een deugd het koninkrijk niet zal verkrijgen, begeer ik niet met vermetelheid of groot geschreeuw om het aan mij te brengen. Wij plegen weliswaar de wolven met de algemene naam tirannen te noemen, en doen hun ook hiermede geen onrecht, aangezien ze jegens hun onderdanen als onedele dieren alle gruwelijkheden begaan die bij ons zeer gehaat zijn. Hetgeen, wanneer het waar is, zonder twijfel beduidt, naar de leer der tegenstellingen[6], dat het schaap een zachtmoedige koning is, die iedereen zich mocht wensen. Wanneer ook slechts de vele verdiensten vanwege de mens de koninklijke waardigheid zouden moeten verwerven (zoals uit het voorheen aangevoerde duidelijk is), zo is er geen dier voor de mens, zolang het leeft, weldadiger en na zijn dood nuttiger dan juist het schaap, op welke beide punten mijn oratie zal berusten. Van de schapen komt aan de mens voornamelijk de wol, melk en hun mest ten goede, De melk evenwel is zozeer nuttig, dat er ook nauwelijks iets nuttiger is dan die. Ons trekt

[6] "Contrariorum".

men onze klederen uit, en de mens trekt men ze aan, waarmede wij een bijzondere liefde jegens het menselijke geslacht bewijzen. Want wat is ooit barmhartiger dan aan iemand anders datgene geven wat van ons is; dan een naakte te hulp te komen met klederen; en de dorstige tegen de koude en warmte behulpzaam te zijn? En de wol wordt ons niet tegen onze wil afgenomen, doch met onze goede voorwetenschap en bewilliging. Dat blijkt uit het feit dat wij ook nauwelijks[7] tegen de scherende scheerder de bek opendoen. En daarom is de schaapswol voor de mens geen roof, doch een gift en verering die de mens voor zijn nooddruft nodig heeft. Want een deel gebruikt hij op menigerlei wijze geverfd, en deels kan hij die alzo ruw tot zijn nut en menigerlei handwerken aanwenden. Want wanneer men de mens vanaf de schedel tot op de voeten beziet, dan zal men bevinden dat hij overal met onze vellen bekleed en gesierd is. Wat de hoed betreft, die van oudsher een teken van vrijheid is, die is van wol gemaakt. Wanneer gij de rok, mantel en kousen zult aanzien, dan moet ge vernemen dat al zulke bekledingen in de wol hun oorsprong vinden. Zodanig, dat ge op gelijke wijze de ganse mens met onze wol gesierd en bedekt zult vinden. Vandaar dat hij ons niet onredelijk verbonden moet zijn en zijn stem ter koninklijke keuze aan ons moet geven. Wij hebben hem onze goederen in bezit gegeven. Moge God willen dat hij ook voor ons de uitspraak doet. Want kent hij ooit geen tegenaffectie der liefde, waarmede wij hem[8] terwille waren? Is er dan geen herinnering over, aan onze welmenendheid jegens hem? Ons geslacht beledigt geen enkel dier. Gras en maaisel, een slecht behelpen, is onze kost. Desalniettemin bewijzen wij onze herder grote weldaden. Vanwege de melk zou ik mij erop kunnen beroemen dat zulke vetten lieflijker en nuttiger voor de mensen zijn dan de melk van alle andere dieren. Doch ik vermoei mij om zulks te berde te brengen. Zulke gezouten en

[7] "kümmerlich".
[8] "nicht zuwillen weren?" Het oude Duits gebruikt vaak dubbele ontkenningen, terwijl enkele bedoeld zijn.

gekookte dingen geven de mens een aangename, lieflijke spijs en voeding. Zo wordt er ook een vette kaas uit gemaakt, die bij vele volkeren in grote waarde wordt gehouden. Over de mest hoeft niemand eraan te twijfelen, dat die op de akkers groot nut verschaft, hetgeen de akkerbouwers en herders zeer goed weten, vandaar ook dat zij onze kuddes dikwijls naar elders op de akkers verplaatsen, tot ze overal goed gemest zijn. In de stallen waar wij opgesloten zijn, wordt de bodem onder de grond met salpeter, namelijk het loog van onze urine bevochtigd, waaruit overvloedig het verschrikkelijke buskruit gemaakt wordt, dat door zijn kracht de stadsmuren en kastelen overhoop doet gooien, wanneer het met ijzeren kogels het geschut wordt ingeschoven en daarna losgebrand. Net zo is de thans genoemde mest en de daaruit gemaakte salpeter voor vele gebreken een zeer nuttige artsenij, met name inwendig tegen de geelzucht en dergelijke verstoppingen, en uitwendig wordt het om te branden, benevens andere dingen, gans nuttig opgeslagen. En zoveel goeds heeft men van de levenden te genieten. Van de doden echter: zie, daar worden de mensen jaarlijks begunstigd met lammeren tot spijs, zoals dan uiteindelijk ook wijzelf. Hoewel ik dat spreukje van de Roomse keizer meer loofde, waarin hij gezegd heeft: Het staat een goede herder beter om de schapen te scheren, dan de huid over de kop te stropen. Desalniettemin worden wij allemaal door de keel verslonden, slechts met uitzondering van de schurftigen, die door het zwaard worden weggenomen. Bovendien bewijzen wij een bijzonder voorbeeld van geduld in onze dood zelf, doordat wij de slager niet wederstreven, doch onze hals goedwillig voor de slacht aanreiken. Met vlees en vet verkwikken wij de mensen met allerlei drachten. De huiden geven wij aan de pelswerkers, die daaruit voor de vrouwen allerlei gevoerde klederen maken, waarvan ook de burgerlieden zich bedienden. Wanneer echter de wol van de vellen is afgestroopt, is die voor vele dingen nuttig. Allereerst voor het perkament van de boeken en schrijfgerei, welk nut ik met het kalf gemeen heb. Waar het dan

ook voor dat alles lof hoopt te verkrijgen, eigen ik mijzelf toe, en wel nog veel groters. Vooral omdat ik mijn huid, niet zoals het kalf, voor het krijgswezen verstrek, waar dikwijls iets uit het kalfsvel gemaakt wordt, doch niet uit het mijne. Tegenover welk veelmeer afschuwelijke misbruik, juist uit mijn ingewanden als terechte aanwending muzikale snaren worden gemaakt, die de mens meer dan zulke martiale trommels doet verheugen. Bovendien heeft de mens, naar het zich laat aanzien, meer plezier in de muziek dan in de slag, aangezien hij voor deze niet van dienstige wapenen voorzien is, zoals de leeuwen met hun tanden en klauwen, alsook de wolven en beren; de paarden met de veulens; de ossen met de horens. De enkele mens echter is slechts op naakte wijze ter wereld gekomen, waarin die met ons en wij met hem zeer worden vergeleken. Voor de muziek echter heeft onze huid boven alle andere een bijzonder toeneiging. Vandaar dat Plato zegt: Wie aan de harmonie (of muziek) geen plezier beleeft, is zelf ook niet harmonisch of muzikaal gemaakt. Aangezien wij voor de muziek een buitengewoon grote hulp zijn en daarmede alle andere dieren overtreffen; er rekening mee houdend dat wij de luiten en andere muziekinstrumenten (die met de vingers worden aangeslagen) dienstig zijn, en op menigerlei wijze een vreugde, met name in Phrygië, Ionica, Dorius of Lydië, opwekken, en menigerlei gevoelens teweegbrengen. Van de ietwat dikkere snaren en het misbruik daarvan, zullen wij thans niets zeggen, waarmede wij de kruisboog wapenen en de pijlen op de vijand richten. Alleen al door deze uitrusting (waarvan wij ons bewust zijn) is een volk voor het andere op de vlucht geslagen, overwonnen en uit zijn koninkrijk verdreven, ongeacht dat dat veel volkrijker dan het andere is geweest, doch in het gebruik van de bogen het andere heeft overtroffen. Een andere nuttigheid die voor andere handwerken dienstig is, laten wij in dit geval met ijver voorbijgaan. Eén ding echter kunnen wij in dit geval niet laten gaan, namelijk dat zulk een stukje van ons lichaam de schadelijke vijand van het ganse menselijke geslacht, namelijk de wolf, uit

de weg ruimt. of op zijn minst de jongen daarvan, opdat niet de ganse wereld door zoveel wolven verdelgd wordt. Welke woorden, wanneer ze u te raadselachtig mochten voorkomen, ik iets beter wil verklaren. Wat is er voor een grotere wolf dan een Turk? Deze pleegt gemeenlijk hetzij zijn broeders, of ook soms zijn eigen zonen met zijn eigen ingewanden en zenuwen te wurgen, opdat slechts hij alleen het Ottomaanse rijk mocht behouden. Wanneer alleen ik gerespecteerd mocht worden, dunkt het mij dat ik boven anderen de koninklijke waardigheid met mijn dienst welverdiend heb, vooral aangezien de zachtmoedigheid, het geduld en de onschuld van het leven, de eenvoud en de andere voor het menselijke geslacht goedwillige diensten (waarmede andere met mij niet in het geringste te vergelijken zijn) een dergelijke waardigheid wel verworven heeft.

De gans.

Nauwelijks echter had het schaap zijn redevoering voltooid, of de enigszins vette gans begon op navolgende wijze te spreken. Wij hebben thans, o gij allerrechtvaardigste rechter, lang genoeg vernomen wat de viervoetige dieren uitvoerig verteld hebben. Hoewel ik er niet naar verlang om zulks te bekritiseren, kan ik zulks desalniettemin niet zomaar de hemel in heffen, aangezien het er zo mede gesteld is, dat - hoewel het ook wel een lof waardig zou mogen zijn - het toch gedwongen moet worden om voor een waardiger lof te wijken. Want wanneer men bij het kiezen van een koning, het geslacht zou willen betrachten, zou geen enkel met het onze worden vergeleken, en veel minder kunnen worden voorgetrokken. Want dat is hoog en luchtig. Ja, wij erkennen niet alleen de omgeving van de lucht voor onze heerschappij, doch ook het water en de aarde. Want waar wij ook in deze elementen leven, ontbreekt het ons niet aan de voeding, terwijl toch aan geen enkel ander dier

wordt toegestaan dat zij zich in drie elementen, net als de drie delen der wereld, mogen verheugen. En hoewel men zulks niet zou willen betrachten, en slechts de aan de mensen bewezen diensten en nuttigheden ons tot zulke koninklijke waardigheden zouden bevorderen, wil ik niettemin daarover thans niets vermelden, doch slechts andere kwesties, die meer in acht moeten worden genomen, thans aan de orde stellen. Over mijn leven kan ik in dit geval niet veel lof vertellen, aangezien ik meer dan anderen te leven gedenk. Desalniettemin laat ik mij op diverse plekken, ten goede van de mensen, jaarlijks de pluimveren op de borst uittrekken. Daarna beijver ik mij om eieren te leggen om daarmede de mensen tot spijs te dienen. Zo worden er ook sommigen gevonden die onze mest voor menigerlei zwakheden in de artsenij gebruiken. Wanneer echter rond St.-Maarten of op een andere tijd mijn sterfuurtje voorhanden is, dan heeft de mens de voornaamste nuttigheid van mij te verwachten. Want het vlees wordt gemeenlijk op het vuur gebraden, zodat ik uit de vier elementen te genieten heb. De ingewanden namelijk en uiterlijke delen vermengt men met ons eigen bloed en azijn, zodat er twee prachtige voedingsmiddelen van ons gemaakt worden die de mens kan smaken. Uit de ietwat zachtere veren laten wij de mensen hun bed vervaardigen waarop zij slapen, opdat zij aldus wanneer zij zich met ons vlees en ingewanden goed verzadigd hebben, op onze veren goed kunnen rusten. En op zulk een wijze wordt vrijwel de halve tijd van het menselijke leven, waarin men slaapt, bij ons doorgebracht, waarop zich ook verder niemand kan beroemen. Wat zal ik echter over datgene zeggen, wat de veren en bedden pleegt te betreffen, aangezien ze bekend zijn en in de ganse wereld - die door het menselijke geslacht, opdat het niet vergaat, wordt voortgezet - zeer nuttig zijn. Sommige veren en pluimen worden met diverse kleuren geverfd en op menigerlei wijzen gebruikt. Sommige worden aan de pijlen vastgemaakt, opdat ze datgene wat hun de natuur en kunst niet toelaat, door onze eigenschap[9] teweeg

[9] "Thugend".

mogen brengen. Deze worden in de oorlog gebruikt. Het overige der veren is voor de geschriften een zeer dienstig instrument, waarmede de gehele wereld geregeerd wordt. Ons geslacht heeft lang geleden in het Capitool de vijanden verraden. Derhalve heeft men zulks altijd voor heilig gehouden en uit de algemene kas voldaan, aangezien het de nachtelijke wacht veel zekerder houdt dan de honden. Derhalve wordt ook zonder scherts gezegd, dat het de stad Rome, de heerseres der wereld, behouden heeft. Dat is dan waarlijk geen geringe lof. Een veel grotere is echter, dat het door zijn veren alle kunsten en wetenschappen heeft voortgeplant, behouden en voor de ondergang behoed. Het kalfs- of schaapsvel wordt vergeefs voor het schrift bereid, want onze veren verrichten daarbij niet het beste. Ze springen en voeren in menigerlei cirkels. Deze vellen lijden, doch onze veren handelen; ze zijn onderwerpen[10], doch onze veren doelmatige oorzaken[11] die de andere ver, ver overtreffen. Wanneer de gans met het schaap overeenstemt, kunnen ook de grootste dieren hen niet weerstaan. Ja, de mens zelf laat zich door de gans onderrichten, doordat hij de geschreven boeken van de oude wijzen leest. Het schaap is zonder de gans van geringe waarde; het is het perkament zonder schrift. Integendeel echter kan de gans, zonder het schaap, met het kalf en kalfje[12] goede vriendschap sluiten. Vandaar dat het schijnt dat ons geslacht de hoogste macht en boven anderen de voorkeur heeft, en is de strijd met de aanwezigen daarom des te gemakkelijker te achten, aangezien eerder onze veren boven vele anderen de zege behouden, namelijk boven de martiale en adellijke jongen. En om zulk een behaalde victorie aan te duiden, worden ook nog heden ten dage onze veren op de hoed gestoken, waarover de dichter heeft gezegd, dat de veer zich tot aan de hemel uitstrekt en doet vliegen. Wat moeten wij dan anders, dan er met de zeges en koninklijke namen boven deze,

---

[10] "subjecta".
[11] "causae efficientes".
[12] "Kalb unnd lein". Onduidelijk.

die met gene niet in het minst te vergelijken is, vandoor te kunnen gaan? Door ons en onze veren regeert de keizer over koningen en vorsten. Vandaar dat het niet onredelijk is dat over hem gezegd wordt: "De keizer moet niet alleen met wetten gesierd, doch ook met wapenen uitgerust worden." Daar dit echter geschreven is, is het met behulp van onze veren geschied en dienen ze aldus de keizerlijke majesteiten. Door onze veren regeren koningen, vorsten en hertogen over hun landschappen. En wanneer er geen geschreven boeken waren of geweest waren, zouden er ook geen geschriften, noch wetten, noch geschiedenissen, geen kunst der artsenij, noch ook andere wetenschappen of kunsten op de nakomelingen zijn overgebracht, en zou er een geringer onderscheid zijn tussen het menselijke en dierlijke leven. Zij zouden dan met elkander niet méér weten, dan de op een onbekend oord ingesloten knaap die niet zou weten waarvandaan hij daar ooit terecht was gekomen. Doch heden ten dage zijn de zeer verstandige geleerden en de in goede kunsten zeer ervaren mannen door de veren tot zulke lieden geworden. Dezen regeren de wereld met hun leer, politiek en wetenschap. die met de vederen voortgeplant zijn. En anderen, die de veren niet weten te gebruiken, worden zeer veracht en voor nietswaardig gehouden. De veren maken dikwijls iemand tot een rijk man, die anders toch arm zou zijn geweest. De veren zijn voor de rijke lieden een sier en eer. Ja, de veren maken eeniedere toestand van het geluk aangenamer. Want de veren omvatten alle vrije kunsten. Wat men lang geleden met de griffel moest verrichten, geschiedt thans met de veren. En wat eerder de letters is aangedaan, komt ook de veren en diegenen waaruit ze genomen worden toe, namelijk de ganzen. Daaruit concluderen wij, dat onze eer groter is, dan dat die voor de koninklijke naam zou moeten worden afgeslagen. Ik zal echter nog slechts twee geringe aanwendingen van de veren alhier toevoegen, waarvan de ene voor de jacht dient, wanneer de veren om het wild op te schrikken, worden opgehangen. De andere voor de muziekinstrumenten en pijlen, zoals wij

hiervoor gezegd hebben. Het schaap nu roemt zijn voor de muziek nuttige snaren, terwijl toch mijn veren net zo goed voor vrouwelijke instrumenten en gitaren dienstig zijn. Het beroemt zich op zijn iets grotere snaren, die voor de boogpezen dienen. Doch de pijlen zouden zonder mijn veren niet op het doel kunnen komen. Het beroemt zich ook benevens het kalf op het perkament, dat voor het schrijven dienstig is, maar dat toch zonder mijn veren, die voor het schrijven gebruikt moeten worden, gans onnuttig is. Laat ik thans alhier stilzwijgend voorbijgaan aan andere, geringere nuttigheden van onze veren, die aan de angels om vissen te vangen en andere mechanische werken toegepast worden. Deze weliswaar korte redevoering nu, die toch niet zonder grond, doch krachtig is, zij thans genoegzaam, en ik twijfel er niet in het geringst aan, dat zulks mij door uw middelen de monarchie zal toespreken.

Zeeslak of parelmoer.

Aangezien deze de vierde plek in naam en vanwege de vissen had, heeft hij die niet door iemand anders willen laten afnemen, doch is spoedig op deze wijze begonnen te spreken. Wanneer onder de dieren vanwege de grootte van het lichaam, de sterkte, de arbeid, leerzaamheid en gezwindheid iemand de heerschappij zou moeten verkrijgen, zo heb ik in het geheel geen hoop (aangezien ik klein, zonder sterkte ben en mij van de andere eigenschappen niets bekend is) om zulks te verkrijgen. Daarom houd ik het erop, dat geen van de aanwezigen een dergelijke waardigheid met recht zou kunnen verkrijgen, aangezien andere dieren in deze kwesties wonderbaarlijk uitblinken en ver, ver op ons voorliggen. Wanneer echter de oorsprong van de adel en de kostelijke aan de mens bewezen nuttigheid moet worden aangezien, dan zie ik in deze vergadering niemand die ten aanzien van mij voorgetrokken zou kunnen worden. En onze adel verschijnt doordat ik in de wateren, het alleredelste

element, geboren en gevoed ben, en boven de dieren die zich in het water ophouden en de dieren op het land aan grootte en menigvuldigheid ver, ver overtreffen, allang de voorkeur gehad heb. De wateren zijn mijn woning, waaruit alle dingen, zoals in de Heilige Schrift gelezen wordt, alsook de hemel zelf, gemaakt zijn, waaraan geen geringe vloed, doch de grote Indische of Oosterse Oceaan is ontsprongen. Daarin, als onze geboortestad en domein[13], hebben wij voor het eerst het licht aanschouwd. Wanneer dan het voortreffelijke vaderland veel dient tot adel, zo ben ik op dergelijke wijze onder de wat edelere bruidsschat. Aangezien ik echter dergelijke oorkonden met de andere dieren gemeen heb, vraag ik daarna niets uitzonderlijks, doch kom thans tot mijn eigen deugd, die de oorsprong en mijn vaderland is, waarmede ik alle andere levende dieren overtref. De kuisheid schijnt ons geslacht aangeboren te zijn, aangezien het niet op algemene wijze voortgeplant wordt, doch uit het gesternte ofwel de invloed[14] ontvangen wordt. De natuur heeft ons niet wapenen verstrekt om een ander te beledigen, doch om ons zo veilig mogelijk te beschutten. Vandaar dat wij aan een ander geen schade toevoegen, en wij laten ons ook niet door iemand anders beledigen. In de oorden waar de hitte van de hemel iets heviger zijn uitwerking heeft, zoals bij de vrome oevers van de Indische Oceaan, ontvangen wij onze kostelijke geboorte van de hemel op deze wijze. Wij zwemmen naar de oppervlakte van het water en scheppen in het opene onze huisjes met de hemelse dauw. Wanneer nu op deze wonderbaarlijke wijze het inwendige van onze schalen aldus gestold is, worden wij vandaar zwanger, namelijk met kostelijke parels die, door ons sap besprenkeld, wit worden met een gans aangename glans. Ze zijn voor de mens kostelijke gaven, zowel als voor de artsenij, alsook als sierraad voor hun lichamen. Daarom worden ze door hen parels

[13] "vorwerck".

[14] "aus dem Gerstirn, oder Influentz". De term 'influentia' gold in de middeleeuwen als de term om de invloed van de sterren op de mens aan te duiden.

genoemd, aangezien ze vanuit een geboorte van de zee voortkomen, ofwel parels zijn, en de ene net zo kostelijk is als de andere. Deze dienen voor de artsenij als een bijzondere hartversterking en -bescherming, waarvan ze voornamelijk de geest gans voortreffelijk sterken en verkwikken, aangezien, zoals de medici stellen, niets dienstiger en nuttiger voor het bereiden van de *Manus Christi*[15] is dan juist deze parels, zoals ze ook voor diverse zwakheden gans heilzaam gebuikt worden, met name bij die waar verkwikking van de levenskrachten vereist wordt. Sommigen maken hieruit melk, olie, sap, water en zout met dezelfde bedoeling. Hoe zit het, dat ook de parels alsook hun moeder voor de vrouwen dienstig is en hun ontvangenis bevorderen, en daarentegen de onvruchtbaarheid verhinderen? Bovendien hebben de mensen drieërlei bijzondere nuttigheden van ons. Ten eerste eten zij van onze substantie en beschouwen die als zeer nuttige en kostelijke spijzen. Niet alleen dat ze die willen proeven, doch aangezien ze de natuurlijke zaden in beiderlei geslachten voortreffelijk vermeerderen, welke mening hierover zonder enige twijfel gans zeker is. Vandaar ook, dat wij een oorzaak van vele mensen zijn, die anders niet geboren werden, welke voor het menselijke geslacht bewezen weldaad zo groot is, dat die verder met geen enkele andere te vergelijken is. Want hoeveel waardiger is het menselijke leven dan alle andere grondstoffen die het anders toevallen; aldus ook deze, die van deze genoten wordt. De schalen van de zeeslakken worden bovendien voor menigerlei gereedschappen der mensen gebruikt. Om ze alle met elkander te vertellen, zou mij op deze plek niet passen. Bezie slechts het vertrek, de tafel en andere noodwendige dingen der rijken. Dan zult ge aldaar veel fraaie aan ons ontleende sierraden opmerken. Wanneer ik echter over de parels zelf, iets zou zeggen, dan zou ik eerder verstommen dan dat ik de waardigheid en adel ervan zou vertellen. De koningin van Egypte, Cleopatra, heeft onder haar rijkdommen en schatten zeer aanzienlijke parels gehad, die van zulk een

[15] 'Hand Gods', een caramel-achtige lekkernij.

voortreffelijke waarde zijn geweest, dat daarvoor tweeduizend ossen of vele weidevelden, ja, een tamelijk groot eiland gekocht had kunnen worden, en meer dan honderdduizend maal stuks goud waard en meer nog, geacht werden, wanneer ditzelfde gewicht met de andere vergeleken zou worden. Vandaar dat er in de wereld niets kostbaarders, niets lievers en zeldzamers gevonden is, hetgeen de genoemde koningin toch in één keer in een dronk heeft verbrast, toen zij het gewaagd had om Antonius, de Romeinse veldheer, bij het toebereiden van een buitengewoon kostbaar nachtelijk maaltje ver te overtreffen. Vandaar dat Plinius zegt, dat de parels de aanvang en hoogste prijs van alle andere dingen behouden. Wanneer dan ook datgene wat in ons ontvangen van alle dingen in de ganse wereld het allerkostbaarste is, waarom zouden dan niet ook aan de edelste toestand en koninklijk geslacht gelijk geacht worden? Het zou onvriendelijk zijn, alsook tegen de natuur, om een geboorte of kind wegens grote waardigheid de hemel in te heffen, en de op de aarde onderdrukte ouders te veronachtzamen. Wanneer wij er niet zouden zijn, hadden ook de mensen niets waarover zij zich zo hoog verwonderen en wat zij zo kostbaar konden achten. Zoals wij nu bij de mensen als de veroorzakers worden gehouden, zo verlangen ook wij dat te genieten en boven anderen de voorkeur te hebben. Door ons glanzen en glimmen de koninginnen, de vorsten, grafen, baronnen en edele matrones, en worden daarom ook voorgetrokken boven andere vrouwen. Door ons worden ook de koningen zelf, de vorsten en andere adellijke standen gesierd en in ere gehouden. Vandaar ook dat zij - nu wij hen in zo groot respect doen houden - ons omgekeerd ook zouden moeten hoogachten en boven anderen voortrekken, nu zulks de wet van vergelding[16] en de verschuldigde goeddadigheid dat met recht eisen. Wij plegen de koninklijke kronen met onze gaven kostelijker te maken en met schijnende stralen te sieren. Door ons worden de koninklijke scepters stralender en de koninklijke rijmantels met

[16] "Lex Talionis". Met andere woorden: 'oog om oog'.

onze kleinodiën nog statiger gesierd. Net zoals wij nu bij de mensen de koninklijke waardigheid bevorderen, zo verlangen wij ook van anderen tot een gelijkmatige waardigheid boven alles (doch de mens in dit geval uitgezonderd) met recht bevorderd te worden, hetgeen ons ook niemand anders zal afslaan, dan diegene die wij in problemen[17] niet onvergeten, en met onze passende dankbaarheid niet gedenken zullen. Toen nu deze redevoering volbracht was, is hij wederom in zijn schaal gekropen en heeft verder niets meer gezegd.

De bijen.

Het bijtje heeft hem nagevolgd. Het is vanwege het lichaam weliswaar een klein diertje, doch in zijn geruis heeft het een goede stem om te bruisen. Ja, men moet ook zijn angel vrezen, opdat het niet tot toorn wordt geprikkeld. Derhalve is het aldus begonnen te spreken: Ik ben, o scheidsende mens, als een kandidaat van het koninkrijk ook voorhanden, die gij des te gemakkelijker zult toelaten, aangezien ik hiertoe van nature gewijd en bevorderd ben. Want wat voor een dier erkent meer een koning dan de mens en het bijtje? En wat is meer politiek, dan juist deze beiden? Niets onder alles met elkander. Net zoals nu de mens over ons heerst, zo doen wij het ook over andere dieren en dingen. Ons koninkrijk is aan het menselijke onderworpen. De mens blijft een heer over alles, doch wij, als zijn leenmannen, hebben al het onze aan hem te danken. Hij dient God en wij de mens; al het andere echter ons. Er is niets wat ons het koninkrijk zou kunnen afnemen dat wij onder elkander bezitten, en zeer gemakkelijk met bewilliging door de mens ook op anderen zouden kunnen voortplanten. Niets is qua adel en afkomst hoger dan ons geslacht, qua beweging niets gezwinders, niets verdrietelijker voor de vijanden dan onze angel, weldadig jegens de vrienden, beroemder in de muziek,

[17] "in begebungen". Heeft diverse betekenissen.

nuttiger voor de mensen, ja, jegens God zelf en alle andere standen, hetgeen wij dan in de volgende redevoering gemakkelijk willen bewijzen.

Aan de adel en het hoge geslacht van de bijen zal niemand kunnen twijfelen die maar met ons geslacht bekend is, en weet dat het door een hemelse invloed zonder vermenging en Venusspel voortgeplant wordt, aangezien wij uit de larven die onze ouders in het honingsap verwekt hebben, met ontvangen vleugels naar buiten kruipen en aldus op zulk een wijze onze adel ontvangen. Vandaar dat wij hieruit de herkomst van onze adel verkrijgen en aldus adellijk geboren worden. Want diegenen worden geadeld, die door een koning of vorst tot hogere eer en waardigheid verheven worden. In tegendeel echter worden wij door de natuur zelf en ook in de wieg of door het honingsap natuurlijk geadeld en ook in de gestalte van een ander dier veranderd. Want tussen een kruipende larve en vliegende bij is er een verschil, zowel in de gestalte als in de vorm, die dan veel edeler dan gene is. Derhalve is onze aankomst een kuise voortplanting en ons geslacht een kuis geslacht, hetgeen dan een koning niet weinig doet aanbevelen en bevorderen. Want wat heeft koning Alexander de Grote en dappere Romeinse oorlogshelden zo aangenaam gemaakt en het nageslacht zo hoog geprezen, als de kuisheid? Een zo gruwelijke macht bestaat niet in de wapenen, als deze deugd de mens goed betaamt, aangezien ook de wilde dieren zo nu en dan de zege kunnen behalen, doch een gelijkmatige deugd niet vermogen uit te oefenen. Wanneer ook de gezwindheid haar lof verdient en voornamelijk een koning goed aanstaat en daardoor voor zijn vijanden verschrikkelijk is, zo is er geen dier gezwinder dan wij, met name wanneer tegen de wind in, de weg moet worden genomen. De zeer geachte koning Alexander de Grote heeft, evenals Julius Caesar, met grote gezwindheid vrijwel de ganse wereld onder zich bedwongen, hetgeen zij zonder twijfel niet zouden hebben gedaan wanneer zij langzame en trage[18]

[18] "zerzügliche". Lees: 'verzügliche'.

krijgsoversten waren geweest. Vandaar derhalve dat toen aan gene werd gevraagd hoe hij toch in zo korte tijd zovele koninkrijken onder zijn macht had gebracht, hij geantwoord heeft: Μήδεν ἀναβαλλομεν. Dat wil zeggen: niets uitstellen. Toen echter deze (Julius Caesar) in drie oorden der wereld tegen de Pompeianen had gestreden, had hij op gelijke wijze in gans korte tijd altijd de zege behaald. En met zijn gezwindheid is hij altijd het voornemen van zijn vijanden voor geweest. Ja, ook wij strijden tegen onze vijanden gans gewillig, doch geen andere dan die ons van tevoren daartoe bewogen en beledigd hebben. En voor dit gebruik heeft ons de natuur pijl en wraak verschaft, waarmede wij de hommels, vliegen en ander ongedierte gemakkelijk kunnen verjagen. "Want wie", zoals men in het bekende spreekwoord zegt, "een onbillijkheid lijdt, laadt zichzelf immer nog een andere op de hals." En een helfhaftig gemoed laat zich gans gemakkelijk bewegen. Wij raken weliswaar zeer langzaam vertoornd, doch wanneer wij door de vijanden in het harnas gejaagd worden, zijn wij veel onguurder dan zij zulke kleine diertjes toevertrouwd hadden. "Want in een zeer klein lichaam hebben wij een heldhaftig gemoed", net zoals Tydeus evenzeer van zeer kleine statuur is geweest en toch een heldenmoed heeft gehad. Een samengeperste deugd wordt manhaftiger en valt de vijanden met des te grotere woestheid aan. Desalniettemin beledigen wij allereerst niemand, aangezien wij aan macht en wapenen machtiger zijn. De berovers van onze bijenstokken vallen wij niet onredelijk op vijandelijke wijze aan; die ons onze gaven en voedingsmiddelen, alsook het leven zelf, willen ontnemen. Toch laten wij, na aanhoren van de muzikale klokjes of schellen gemakkelijk onze opgevatte toorn varen, net zoals dappere krijgshelden door de lieflijke harmonie der muziek van de wapenen hebben afgezien en zich te ruste hebben begeven. Derhalve zijn wij muzikale en aan de mensen niet zozeer ongelijke dieren. Er zullen zich ook geen dieren erop beroemen, dat men van hen snaren en andere voor muzikale instrumenten

gedienstige zaken maakt, daar wij zelf muzikaal zijn en met niet-aflatend geruis onze taak verrichten, en ons door een andere klank spoedig te ruste begeven. Alhier is Rhodos: "Alhier moogt ge nu dansen: want hetgeen wij niet zelf gedaan hebben, dat meten wij onszelf ook niet toe."[19] Wijzelf zingen bij ons leven en worden niet als stommen pas na onze dood door anderen geslagen, waarop het schaap en de gans zich beroemden. Wij geven en ontvangen wederom een gans aangename stem. Het oordeel staat overal alleen bij en bij geen enkele andere meer.[20]

Thans echter zullen wij iets over ons grote nut voor de mensen te berde brengen, dat op zich al voor iemand het koninkrijk teweeg zou kunnen brengen. Zulk een grote nuttigheid echter, bestaat voornamelijk uit twee dingen, namelijk de honing en de was. Want wat is lieflijker, nuttiger en aangenamer dan de honing? Toen daarom een oude, verstandige man gevraagd werd op welke wijze hij namelijk tot een zo hoge leeftijd was gekomen, heeft hij goed geantwoord, dat hij in het lichaam honing, en buiten, de olie gebruikte. Derhalve is de honing voor het behouden van een langdurige gezondheid en ouderdom zeer nuttig; voor jonge knapen zeer aangenaam; voor de vrouwspersonen bekoorlijk; en voor oude lieden gans heilzaam. Uit deze maken veel volkeren een drank die bijna met de wijn kan worden vergeleken en voor de zieke lieden veel nuttiger is, en die de noordelijke[21] volkeren die gemeenlijk aan koude zwakten onderworpen zijn, gans nuttig aanwenden. Zulk een uit honing en water gemaakte drank, plegen zij "meth" te noemen. Over deze, onze honing heeft de sterke en dappere held Simson een raadsel - zeer kenwaardig - voorgedragen, zoals daarover in de Heilige Schrift gelezen wordt. Over de honing en bijen heeft

---

[19] Onduidelijk, met in de tekst ook onduidelijk geplaatste aanhalingstekens. Die zijn in deze vertaling zo goed mogelijk geïnterpreteerd.

[20] Onduidelijk.

[21] "Septentrionalische".

Vergilius, zoals ook andere schrijvers, de mensen grote boeken nagelaten, welke boeken - wanneer de bijen niet zulke nuttige diertjes waren - nimmermeer met zo grote arbeid aan het licht gekomen en nog heden ten dage te vinden waren. Zo wordt ook de honingbij in de artsenij bij voorkeur boven zulke drank gans en zeer nuttig gebruikt, namelijk door het verwerken[22] en inmaken van de *simplicia*[23], zoals rozen en andere ontelbare andere dingen. Ook al bekomt hij de toornige ijzervreters niet eveneens goed, vanwege hun verdorven aard, toch is hij voor de flegmatici en melancholici een voortreffelijke artsenij wanneer ze met andere dingen vermengd wordt. En zoveel zij gezegd over de honing waarover - zoals ook over het gebruik ervan - ik wel een ganse dag met uiteenzetten zou kunnen doorbrengen, voor zover ik mij niet tot de beminde beknoptheid zou beijveren.

Hierop nu volgt de was, die de mens drie geweldige nuttigheden verschaft. De eerste is, dat de waslampen in kerken en andere heilige plekken, alsook in privéhuizen het gebruikelijkste zijn. Van de heilige is het klaarblijkelijk, net als dat wij voor God een eeuwig offer aansteken, dat langer duurt dan andere aangestoken dingen, hetgeen zowel bij het grotere deel der mensen, zowel christenen alsook heidenen, gebruikelijk is. Dezen mogen voor hun afgoden en duivels, genen echter voor hun heiligen en andere ceremoniën waslampen aansteken, doch wij plegen de eerstelingen aan God, en het tiende aan de kerken te offeren. Want wij moeten onze was met wonderbaarlijke

[22] "in erhalt". Feitelijk: 'door het aanvaarden'.

[23] "Simplicien". Verzamelnaam voor een plantaardig mengsel. Ook: 'enkelvoudige middelen'. Eucharius Rötzlin (Roeslin), 1470-1526, vermeldt in zijn ‘Kreuterbuch von natürlichem Nutz und gründelichem Gebrauch der Kreutter, Baum, Gesteud und Früchten’, 1550, dat dit een middel is tegen cholera, slijm en melancholie. Uit andere bronnen blijkt, dat het gaat om het psylliumzaad, ofwel vlooienzaad. Het is nog steeds in gebruik als laxeermiddel, als middel bij ingewandsklachten en als cholesterolverlager.

kunst allereerst vervaardigen, waarin het menselijke verstand ons tot nu toe niets nadoet, noch ook kan de hand van de kunstenaar ons voordeel bezorgen.[24] En op een dergelijke wijze zijn wij godvruchtig jegens de religie en naar ons dunken dienstbaar jegens de mensen, in welke twee aspecten wij alle anderen overtreffen. Vanwege de privéwoningen hoeft niemand te betwijfelen dat op de tafels der koningen, vorsten en andere heren bij nacht waslampen gezien worden, die, doordat ze anderen dienen, zich ondertussen zelf verteren, hetgeen dan een waar koninklijk spreekwoord is en aldus zeer op ons geslacht of de van ons genomen gave lijkt. De tweede nuttigheid van de was is, dat het in de artsenij die uitwendig op het menselijk lichaam wordt aangebracht, zoals pleisters, zalven en andere soortgelijke middelen, vermengd wordt, en zulks voor allerhande gebreken, in die mate, dat de daarvan gemaakte olie een groot nut bewerkstelligt. De derde en voortreffelijke nuttigheid is deze, dat de Ouden hun boeken uit was hebben gehad, die met allerhande nuttige leringen gevuld zijn geweest, zoals dan ook nog heden ten dage, net als vroeger, de zegels en andere in de was gedrukte dingen, tot groot voordeel voor het algemene nut behouden worden. Over de tafelen en boeken stemmen in dit geval allen met elkander overeen die de oudheid in ogenschouw nemen, namelijk dat voordat men andere materies voor het schrijven gebruikte, zij in gewassen tafelen met een spitse griffel hun aangelegenheden optekenden, en ze door boden elkander hebben toegestuurd. Derhalve hebben koningen en vorsten, alsook alle anderen de hulp van de bijen nodig gehad, om hun beraadslagingen aan elkander mede te delen. Onze was heeft hun opspelende gedachten aan anderen doen weten. En dit niet alleen, doch er zijn ook voortreffelijke, verstandige mannen die gewaste tafels en boeken gebruikt hebben, tot behoud van alle kunsten en wetenschappen, doch vooral de wetten door dewelke het menselijke leven geregeerd

---

[24] "einen eintrag thun". 'Eintrag' heeft diverse, ook tegengestelde betekenissen, waaronder 'schade doen'.

wordt. Wat echter het gebruik van de in was gedrukte zegels voor een nadruk heeft, ligt genoegzaam aan den dag, aangezien er niets bestendigs en krachtigs in de contracten van de mens geacht wordt, tenzij de was zich erin mengt en zulke akkoorden bevestigt, waartoe dan de bijen hun best doen en ten dele de stutten en zuilen van hun huisjes onderschuiven. Zodoende worden niet alleen alle menselijke aangelegenheden door de was geregeerd, doch ook - niet met een waxine, doch met een zeer nodige band - behouden. Want wanneer wij alle menselijke bezigheden goed willen bekijken en beschouwen, worden ze met was dichtgeplakt en bewaard. Want dat iemand door brief en zegel in was, iemand anders hetzij met diensten, zaken en beloften verplicht is, wat is dat anders dan een band die Pan[25], net als eeniedere zaak, doet toelaten? Nu willen mijn mede-competitiegenoten, namelijk het kalf, schaap en de gans, hun gaven niet zo hoog roemen, aangezien mij zulks allereerst past. Wat voor nut hebben de brieven waarop geen zegel zit, net zoveel als de klok zonder klepel? Hoe denkt men over de lieden die zonder geloof zijn? Schaduwen en wormen zijn zij, ja, burgerlijk dood. Want ongeacht dat het kalfs- of schaaps-perkament met de zo beroemde ganzeveren beschreven is, al is het ook nog zo kunstig geschied als men maar wil, wat is er dan het nut van wanneer niet de was van ons daartoe gebruikt wordt? Geheel niets. Want wanneer er veelmeer van afgedaan of geslepen wordt, worden ze als niet geschreven, ook als niets beschouwd. Daarom moet de was bij hen het geloof bevestigen dat ze tot zulk een hoogheid brengt, dat ze als deugdelijk kunnen worden erkend. Wanneer zulks echter wordt wegge-daan, dan worden ze tot weet ik wat voor geringer gebruik bestemd. Vandaar dat allen en iedereen zich hogelijk bemoeien om behoud van de was, dat wil zeggen, om het gezegelde of het eigene van anderen te verkrijgen. Niet vanwege de geschriften zelf die, net zoals ze zonder was, dood zijn, door deze ook wederom levend worden. Hetgeen over de ingesloten zegels

[25] "P A N". Onduidelijk.

gezegd wordt, moet ook over andere afbeeldingen begrepen worden. In diverse heilige tempels of kerken worden vrijwel ontelbare, opgehangen wassen beelden gezien. Alzo hebben ook in andere oorden van oudsher, zoals ook nog heden ten dage, sommigen een beeltenis van hun voorvaderen zo nu en dan in hun vertrekken opgesteld. Vandaar dat ze vanwege hun ouderdom rookwas genoemd werden. En hoe edeler iemand wil zijn, des te meer wassen beelden heeft deze ook kunnen tonen. Zo worden ook nog thans menigerlei kleurig gewaste afbeeldingen uitgedrukt. Aangezien ze ontelbaar zijn, zal ik er in dit geval niets over schrijven. Alleen al uit hetgeen hierover verteld is, kan gemakkelijk worden vastgesteld dat mij, boven alle anderen, zulk een koninklijke hoogheid toekomt. Er is ook geen twijfel aan, dat wij zulk een macht, die wij jegens ons geslacht uitoefenen (namelijk het koninklijke), ook elders jegens iedereen kunnen vernieuwen.

Er is echter in onze monarchie, opdat ik ook dit enigszins kort moge aanduiden, een dusdanige majesteitelijke voorzichtigheid en juiste ordening, dat ook de mensen zelf de politieke koninklijke macht, naar onze mening, van ons geleerd hebben, doch wij niet van hen, zoals zulks met vele schrijvers valt te bewijzen. Ons wordt onze koning[26] geboren die fraai, corpulent en gans discreet, doch zonder angel en toorn is. Aan deze zijn wij allen met elkander onderworpen en wij erkennen geen andere, dan alleen deze. Deze dienen wij als onze regent, bewaken haar in het midden van de bijenkorf. Wanneer zij uitvliegt, begeleiden wij haar. Wij wijken ook op geen plek van haar. Zij trekt dan voor ons uit en leidt ons af en toe. Toen sommige mensen dit en dergelijke dingen merkten en zich daarover hogelijk verwonderden, hebben zij met achterstelling van al hun andere bezigheden in deze hun leven doorgebracht en de goddelijke voorzienigheid uit enige koninklijke overweging opgemerkt. Wanneer ook gij, o oprechte scheidsrechter, dit alles goed zult beschouwen, lijdt het geen twijfel dat gij mij,

[26] Lees: 'koningin'.

die van nature bijzonder begaafd is - en wegens andere aan het menselijke geslacht bewezen weldaden, zulks wel verdiend hebbende - de koninklijke waardigheid boven alle anderen, ongeacht hun grootte, laat wedervaren, opdat ik mij niet ooit over uw oordeel, wanneer dat niet overeenkomstig de redelijkheid is geweest of anderszins niet goed afgewogen is, zou moeten beklagen.

De zijderups.

Nu had echter de zijderups allang gaarne willen spreken. Hij had echter overeenkomstig de wet en de ordening tot nu toe moeten zwijgen. Hij is dan ook met opgeblazen lichaam op deze volgende wijze begonnen te spreken. Wie mij tot nu toe met hun oreren te snel af zijn geweest, die kunnen mij toch dit niet ontnemen, dat ik namelijk voor alle anderen, na billijk verhoor, de voorkeur zal hebben. Want wanneer vanwege de adel, oorsprong, kunstige arbeid, het verstand en het aan de mensen ten goede komende, veelvuldige nut de koninklijke waardigheid verkregen zou moeten worden, wil ik bewijzen dat zulke hoedanigheden alle met elkander te vinden zijn. Wat betreft het eerste, beroem ik mij daar niet te veel op, doch aangezien zulks de voornaamste lof der anderen is geweest, wil ik die ongaarne aan iemand anders toeschrijven. Wie heeft echter mijn aard ooit genoegzaam kunnen doorvorsen, nu bij deze zovele metamorfosen en avonturen te vinden zijn? Uit zeer gering zaad, dat door de zonneschijn of maagdelijke borsten verwarmd is, komen diverse levendige rupsjes tevoorschijn, die in de lente in dunne moerbeibladeren gelegd, dagelijks net als de rupsen toenemen en zich net zolang vermeerderen, tot ze uiteindelijk in enigszins langgerekte en veelkleurige rupsen zijn veranderd. En dit is de aanvang van onze oorsprong, waarover men zich hogelijk moet verwonderen, aangezien het ongedierte met vier vleugels zulk zaad achter zich laat, en een worm of

rups daaruit wordt En hoewel zulke dieren niet van hetzelfde geslacht zijn, komt desalniettemin het ene uit het andere voort, en is het de oorzaak van een ander. Het kunstige werk is echter datgene, wat van de rups, wanneer die zo ligt en van de moerbeibladeren zijde is geworden, gesponnen wordt. Want op de genoemde wonderbaarlijke wijze verwikkelt het zich zo in de zijden draden, dat het onmogelijk voor de mens is om dat na te doen. Deze weefsels worden door andere lieden wederom gesponnen en voor bijzonder en menigerlei gebruik op wikkels gedraaid. Wat er vervolgens voor een groot nut uit ontstaat, kan men niet gemakkelijk vertellen, aangezien dat buitenmate groot is. De ruwe zijde die zijn kleur behoudt, is bleek en halfgeel, die - wanneer hij geverfd wordt - menigerlei kleuren aanneemt. Daarna worden de draden deels gedupliceerd en voor een ander gebruik aangewend. Ten dele echter worden ze door de wevers op menigerlei kleding gewoven. Vandaar dat er zovele zijden kledingstukken op wonderbaarlijke kunst gemaakt worden, zodat men ook wel zou kunnen zeggen, dat duizend kunstenaars genoegzame materie tot bewerken hebben, waarvan er toch sommigen andere werken tot menigerlei gebruik der mensen vervaardigen. Bedenk slechts hoevele mannen en vrouwen met onze dienst hun brood en onderhoud zoeken door datgene wat wij gesponnen hebben, opnieuw spinnen en weven. Vandaar dat de kleuren door veel genoten in onze dienst worden uitgevonden, opdat ze onze zijde ook voor menigerlei kleding kunnen verven. Na dezen zijn de wevers bij de hand, die uit de geverfde zijden draden menigerlei arbeid maken. Van dezen kopen dan de kooplieden hun werk en handenarbeid, zetten die bij hun andere waren en vervoeren ze ten nutte van de mensen naar verschillende landschappen en steden. Welke viervoudige soort mensen qua aantal zo volkrijk zijn, dat geen enkele koning zo machtig te vinden is, dat hij zoveel onderdanen heeft. Desalniettemin erkennen dezen allen met elkander, dat zij van ons en onze gaven hun voeding zoeken. Diegenen echter die, benevens dezen, hun kleding van ons hebben, zijn ontelbaar:

van keizers, koningen, vorsten en heren zullen wij dit keer niets zeggen, ongeacht dat ook zij van onze gaven plezier hebben, doch slechts over geringere personen van stand. Want bezie toch, wanneer sommigen zich met onze zijde bekleed hebben, hoe trots zij zich naar binnen dringen en zich zo goed dunken. Er is niets dat de gemoederen der mensen eerder verandert, dan onze gewoven spullen. En wanneer sommigen zich daarmede bedekken, gaan zij ervan uit dat ook al hun ondeugden er meteen mede bedekt zijn. Wordt niet diegene voor een eerlijk man gehouden die door vele dienaren gekleed wordt en van onze spullen een kledingstuk draagt, ongeacht dat hij - wanneer men zijn gemoed zou aanzien - een van de ergste boeven is en hij geen haartje eerbaarheid bezit? Integendeel, zal niet hij voor een kale, oneerlijke man worden aangezien, die van verschoten stof zijn kledingstuk draagt, ongeacht of het toch een eerlijk, oprecht gemoed bedekt? Het is u zelfs niet onbewust, dat ook de voortreffelijkste en hoogstgeleerde man hetzij in geen of toch zeer geringe waarde en aanzien wordt gehouden, wanneer hij niet goed gekleed is, noch zich - zoals het zo iemand betaamt - ook aldus betoont, en dat op zo iemand ook slechts een halve man (wanneer men het gemoed aanziet) die met statig fluweel en zijde gekleed is, wordt voorgetrokken? Zoveel kunnen onze spullen teweegbrengen, en opdat ge hieraan wellicht niet mocht twijfelen, zo wil ik u zulks met een waarachtige geschiedenis voor ogen stellen.

Filips de Goede, hertog van Bourgondië, had op een keer 's nachts een - om het zo maar eens te zeggen[27] - drinkebroer[28] en schoenlapper[29] te Gent op de markt slapend en vol wijn aangetroffen, die hij door zijn dienaars liet optillen en naar het hof dragen. Toen zij hem nu daarheen hadden gebracht, had de

---

[27] "mit gunst zumelden". Een vaststaande uitdrukking om iets onaangenaams in te leiden.

[28] "Bechfärtzigten". Onduidelijk.

[29] "Altreuzen". Duidt op de hiel en op materiaal waarmee schoenen gerepareerd worden.

hooggeachte hertog hun verder bevolen, dat zij hem[30] zijn lompige en bezoedelde klederen uittrokken en daarentegen een schoon wit hemd aantrokken en aldus in een vorstelijke bed legden, totdat de volgelopen schoenlapper de wijn had uitgeslapen. 's Ochtends vroeg zijn bij hem fraaie en goedgeklede[31] edelknapen verschenen, die moesten oppassen tot de knuppel zou ontwaken. Toen nu zulks geschied was, hebben zij, zoals zij bij hun heer en hertog te doen gewend waren, hem met liefkozende, eerbiedige woorden gevraagd wat hij graag voor kledij aangetrokken zou willen krijgen. Zij hebben daarbij ook diverse kledingstukken achtereenvolgens opgenoemd, opdat hij aldus onder deze de keuze mocht hebben. Het goede hart is eerst begonnen om aan zijn stand te twijfelen en dan ook over het oord, en heeft lang met zichzelf overlegd of hij degene was waarvoor men hem had aangezien, of echter een andere kerel, die hij voordien geweest was. Nadat hij evenwel ook verder had waargenomen dat ook adellijke manspersonen hem tot dienst schenen en hem gevraagd hadden of hij niet wilde opstaan en zijn gewoonlijke ambt wilde verrichten, heeft hij zich gemakkelijk laten overreden dat hij de hertog zelf was waarvoor hij gehouden werd. Derhalve heeft men hem hertogelijke klederen aangetrokken. Toen hij merkte dat ze hem goed stonden, heeft hij niet anders gemeend, dan dat hij een heer van zovele dienaren en (door een ik weet niet welk geluk) een machtige vorst van hun ganse landschap was. Hierna heeft men hem naar de bij het hof dichtstbijgelegen lusttuin, en daarvandaan naar de visweiden en ten slotte naar het ontbijt gevoerd, waarna de tijd met wandelen van de ene plek naar de andere verdreven werd, Toen men inmiddels ook over allerhande kwesties gediscussieerd had, heeft de vermeende hertog zich in alles wat het lichaam en habijt betreft, betoond als een hertog (die hij niet was). Wat het gemoed, verstand en al het andere echter betreft, als een schoenlapper. Hierop werd hij

[30] "ihm (dem Bechfärtzer)". Onduidelijk.
[31] "wolgebutzte".

naar het middagmaal begeleid, waarop hem dan de allerfraaiste vrouwen en de voornaamste heren aan het hof werden toegevoegd. Toen zulks geschied was, begaf hij zich met vele hofdignitarissen, paarden en honden op de jacht, en daarvandaan naar de avondmaaltijd waarbij, toen hem menigerlei lekkere hapjes zijn voorgezet en intussen op zijn gezondheid dapper rondgedronken is, hij ook zelf gemakkelijk, aangezien hij de zo goede wijn zeer bemind heeft, dronken is geworden en zoals ook tevoren in een diepe slaap gevallen. Waarop hertog Filips (die tot nu toe onder zijn hofdienaren op onbekende wijze bediend was) de vermeende hertog, met diens eigen klederen aangekleed, wederom naar het midden van de markt, waarvandaan hij eerder was weggehaald, heeft laten dragen. Toen hij daar echter 's nachts was heengebracht en 's morgens zich op die plek bevonden heeft, heeft hij andermaal zeer aan zijn stand getwijfeld, namelijk of hij degene was die hij dunkte te zijn, ofwel de hertog die hij, naar zijn mening, geweest was. Toen hij echter de rekening niet anders kon opmaken, vooral aangezien alle aanduidingen, met name echter de gescheurde, oude klederen voorhanden waren en de vorstelijke klederen niet meer aanwezig waren en hij ervan overtuigd was een schoenlapper te zijn, is hij wederom naar huis gegaan, naar zijn huisvrouwen, en heeft hen een droom verteld, namelijk hoe hij de vorige nacht aan het hof van de hertog was geweest en hoe hij getrakteerd was geworden, alsook hoe hij met wandelen, jagen en dergelijk tijdverdrijf de tijd had doorgebracht. Uit dit alles komt naar voren, dat de door ons gesponnen zijden klederen iemand gemakkelijk kunnen wijsmaken - zowel diegenen die ze dragen, als degenen die zien dat iemand anders ze draagt - dat hun stand en waardigheid ook dezelfde is. Want gemeenlijk laten al diegenen die zijden klederen dragen, hoewel zij gans gewone en ongeleerde lieden zijn, zich spoedig bedenken dat zij edel of geleerde lieden zijn, waarvoor zij vanwege hun kleding gehouden worden, omdat zij (net als de eerder genoemde schoenlappende drinkebroer) zien dat men, naar hun believen,

hun in alles terwille is en hun liedje zingt. En ook anderen, die zien dat iemand met een zijden gewaad praalt, houden hem niet voor een zijderups, doch voor een vogel, waarvan het nest het zachtere weefsel siert. Ja, voor iemand voor wie, als een sterkere, moet worden opgestaan; voor een fraaie gestalte, die moet worden geliefkoosd; voor een geleerde, voor wie je bij het spreken moet onderdoen; voor een oude, voor wie een beter oord moet worden verlaten.[32] En zulk een macht, zoals gij ziet, hebben onze weefsels, dat ze - meer dan een magneet het ijzer - de ogen van de mensen naar zich toetrekken en ze gunstig voor hen maken, zoals de dichter (weliswaar iets wijdlopiger) hierover gezegd heeft: Klederen maken de man, lompen maken de luis.

Want zodra iemand wordt gehouden voor de persoon waarnaar hij klederen draagt, *Litem*[33] *apud 15. § si quis virgines, ff. de injur. & famos. libel.*[34] En zo zit ik er niet naast, dat onze arbeid bij sommige barbaarse volkeren weinig geacht wordt, aangezien zij naakt, lelijk en zwart gekleed komen, en de waarde van onze heerlijkheid niet erkennen. Doch zij vragen noch naar de beschaamdheid, noch iets naar de sier. Vandaar dat er bij hen ook geen discretie is om juist over ons werk te kunnen oordelen. Wij verrichten in diverse Aziatische wouden onze weefsels door onszelf, terwijl toch geen mens, of in elk geval zeer zelden, die op waarde pleegt te schatten. Aangezien wij zulks in acht hebben genomen, zijn wij niet naar zulke Afrikaanse Moren, de onbeproefde naakte volkeren, doch veelmeer naar de Europese getrokken die ons dermate verzorgen, dat wij ons verheugen dat wij een zo goede herberg bij hen gevonden hebben. Dezen spijzen ons met de zachtste moerbeibladeren, en wij laten dan aan hen onze weefsels als loon. Men zegt over hen, dat wij tussen de borsten van meisjes uitgebroed zijn. Daarentegen hebben wij niet alleen de meisjesborst doch

[32] Onduidelijk.
[33] Onzeker. Een deel van het woord is onleesbaar.
[34] Id.

ook haar ganse lichaam met onze zijde bedekt, zodat zij, zo te zien, net zo goed door ons opgevoed en gevoed zijn, als wij door hen. Zij hebben ons de kleur, doch wij hun de schoonheid teweeggebracht en aldus wast de ene hand de andere.

Er is echter nog één ding over, waarover ik mij hogelijk verwonder en waarvan ik de oorzaak niet genoegzaam kan onderzoeken, namelijk waar bij de mens de trots vandaan komt, die dus door ons bekleed is, terwijl wij toch niet in het geringste trots zijn, noch ook met onze eigen arbeid pralen. En waarom zij zo opgeblazen worden, terwijl wij toch zelf van een zo opgeblazen geest niets weten? Wij behelpen ons met een zeer geringe voeding, namelijk een boomblad van een slechte waarde en werking. Waarom is men jegens de zijden kleding toch zo ongelijk gezind?

Ik zie geen andere oorzaak dan dat zulke zonder opzet geschiedt, namelijk door het verven, het weven of de fabricage. Door het verven, omdat de kleuren waarmede ze geverfd wordt, van menigerlei aard en eigenschappen zijn. Want sommige worden van de planten, sommige van de metalen en andere van de dieren genomen. Doch in al deze is er een groot onderscheid, zodat sommige het hart zo en zo beroeren. De rode en purperen kleur doen, zoals men zegt, het hart buitengewoon verkwikken. Gesteld dat ook andere kleuren een indruk op het hart kunnen maken, kan men de oorzaken daarvan evenwel nauwelijks doorgronden. Zo kan dat ook bij de zijde geschieden door het weven, doch voornamelijk door de kleermakerij. Wij zien namelijk, dat de gedaante van de materie en een nieuwe vorm daarvan een grote gunst teweegbrengt. In zulk een gunst echter heeft het hart hetzij een bijzonder welgevallen, of er ontstaat daarbij een andere gezindheid. De oorzaak daarvan moge zijn hoe die wil, hetzij in de vorm, materie, het onderwerp of ook het gemoed van de mens zelf. Zo geldt dan, aangezien wij met onze zijde bij de kwestie niet in het geringste iets doen, dat er dan iets heimelijkers is dan ik zou willen onderzoeken. Dit weet

ik echter wel, dat de moerbeibladeren onze voeding vormen, doch ons daarom geen enkele pracht kan worden toebemeten.

Doch de mens die zich van onze zijden, die van boombladeren stamt, bedient en die - zijn eerste naaktheid nog in gedachten - begrepen heeft dat hij zich met vijgenbladeren moet bedekken, verheugt zich thans dat hij hiertoe een middel heeft bedacht en zich thans in plaats van met vijgenbladeren met moerbeibladeren moet behelpen, opdat hij niet met een nieuw naakt moet optrekken, of echter zoals lang geleden wederom met schaapsvellen gekleed zou moeten zijn. Het past mij niet om mij in te beelden dat hij de beide rupsen van veranderde moerbeibladeren moet gebruiken en daarmede zijn naaktheid verschonen, en ook de eenvoud van zijn eerste ouders moet bespotten, of aangezien hij zich levend met de spinnerij van de rupsen moet behelpen. Terwijl hij toch al na zijn dood de rupsen tot spijs zal worden, en hij in dit geval de niet geringe discretie begaat dat hij naakt in de wereld komt, en niet kan weten wat hij met name in de toekomst zal zijn, namelijk een verrotte madenzak. Wanneer ik echter een beetje beter om mij heen kijk, kan ik daaraan veelmeer onze adel en de vriendelijke aard van de mens - aangezien hij zich vanwege onze werken verheugt en daarbij geen enkele ongeluk te vrezen heeft - verder afleiden, zowel als de gebrekkelijkheid daarvan aan de onzen ontlenen. Want wat is adellijker of voortreffelijker dan een mens? Wat is wijzer en oprechter? Niettemin velt deze zelf het oordeel, namelijk dat wij niet onwaardig zijn dat hij[35] zich met ons weefsel bekleedt, verheft, ja, zijn adel aan anderen toont en verklaart. Derhalve zal niemand ons anders achten dan als de alleredelsten, daar wij de adel van de alleredelste mens nog edeler maken. En er is niets wat het schaap, ongeacht of het uit Spanje komt of uit andere oorden, zich met zijn wol met ons vergelijkt, aangezien wij reeds geruime tijd geleden allang de voorkeur behielden, en zulks ook met het bezit zelf beweren: zodat het schaap veel meer voor de zijderups dan deze voor

[35] De auteur wisselt van persoonsvorm.

hem heeft uit te staan.[36] Wij leven van de hoge boombladeren, terwijl zij met worteltjes en gras in dorre weiden tevreden moeten zijn. Vandaar dat wij, als van hogere komaf, en gelukzaliger, ook redelijkerwijze onze zijden arbeid aan hogere personen van stand achterlaten om te gebruiken. Gene echter, hoeveel nederiger ze ook zijn, dus ook hun wol, wordt gans kunstig bewerkt en geverfd en slechts aan geringere personen van stand toegestaan. Waaruit genoegzaam bewezen wordt, welk een groot nut de mens van ons ondervindt, dat dan zo groot is, dat ook mij de koninklijke waardigheidstitel met geen enkel recht als onredelijk ontzegd kan worden. De diensten van het kalf, schaap, de gans, zeeslak en de bij, zijn groot en niet gering, doch de zijderups heeft zich veelmeer verdienstelijk gemaakt jegens de mens, die zich in zijdewaren des te beter thuis weet en gemeenlijk in zo uiterst belangrijke zaken een rechtersambt vertegenwoordigt.

Het vlas.

Tot nu toe hebben diverse dieren hun mening naar voren gebracht en hun eer verdedigd. Nu komt de ordening aan het geslacht der planten dat, nu het zonder zintuigen en beweging is, aldus ook voor een geringer iets wordt gehouden. Vandaar dat het vlas, aangezien het naar zijn mening door de anderen veracht is geworden, aldus is begonnen te spreken. Ik houd het erop, dat niemand in deze vergadering, veel minder nog gij, allerwaardigste heer rechter, zich erover zal verwonderen waarom met name de voorgeschreven ordening mij voorbehouden heeft om op deze plek te spreken, daar ik onder u als het allergeringste beschouwd zou willen worden. Mij dunkt het echter geheel anders en de ervaring zelf betuigt, dat de jongste en geringste eerst, echter de oudsten en waardigeren het laatst hun mening te berde plegen te brengen, waarbij ik over

[36] Onduidelijk.

niemand vertoornd ben, doch mij veelmeer jegens de heer scheidsrechter wil bedanken, dat hij mij deze plek heeft voorbehouden. Gij hebt de dieren die voor zichzelf hun aangelegenheid hebben gepresenteerd, thans lang genoeg en gewillig aangehoord. Wil daarom het niet bedenkelijk vinden om mij, die door velen van mijn geslacht hiertoe verkoren ben, aan te horen. Wanneer iemand over de aan het menselijke geslacht bewezen weldaden zou willen spreken, zou zonder twijfel het aanzien van het vlas boven alle anderen gemakkelijk de overhand behouden, ongeacht dat het meteen al, en niet eerder dan na menigerlei arbeid, aan het menselijke geslacht dienstig en nuttig is. Doch wanneer dat eenmaal overwonnen is, is het voor de mensen het allernuttigst, en wel zo, dat zonder dat, het menselijke leven veel bezwaarlijker en inspannender moest worden doorgebracht. Toen men zulks evenwel bemerkte, heeft men zich niet geschaamd om het op menigerlei wijzen te bearbeiden, tot het zich aan de mensen eindelijk aanpaste, hetgeen niet geschied zou zijn wanneer men er niet een zo groot nut van verhoopt had, aangezien alle dingen die fraai en op zich goed en voor de mens niet schadelijk zijn, langzaam tevoorschijn komen en niet eerder dan na uitgestane grote arbeid vastgesteld worden, zoals Hesiodus betuigt, namelijk "dat de goden vóór de eer de transpiratie verordineerd hebben." Vandaar dat evenzo ook de oude Romeinen niemand in de tempel der eer hebben binnengelaten, tenzij hij eerst, juist vanwege de genoemde reden, door de kapel der arbeid was gekomen. Ja, wil iemand tot de kern geraken, dan moet hij eerst het nootje openbijten en de schaal ervan afpellen. Alzo moet ook de mens, wanneer hij het vlas nuttig wil genieten, het eerst op menigerlei wijze toebereiden, zodat eerst het zaad ervan in een goede, wel bewerkte akker moet worden ingeworpen en daarna, wanneer de plant tevoorschijn is gekomen, goed en meermaals van het onkruid moet worden gescheiden. Wanneer het rijp is, wordt het uitgetrokken en wordt het zaad door de repel ervan afgezonderd. Ten vijfde moet men het ongeveer twaalf dagen lang

om te roten[37] in water inweken. Ten zesde wordt het op droge plekken uitgebreid, opdat het aldus door de zon, wind of lucht gedroogd en uitgedroogd wordt. Ten zevende wordt het verder in een bakoven uitgedroogd, tot het bros wordt. Ten achtste wordt het met een braak gebroken, doch niet geheel, maar slechts waar het nog het dikste is. Want dan blijft het vliesje over, dat onbreekbaar en van een gans zachte substantie is. Ten negende wordt het met slingeren, net als bijlen, geslingerd, of de substantie wordt iets weker gemaakt en van de wat hardere delen afgezonderd. Ten tiende wordt het over een grove, en ten elfde iets dikkere, zuivere hekel gehaald en van het werk gescheiden. Ten twaalfde wordt het gesponnen. Ten dertiende tot strengen gemaakt. Ten veertiende met water en loog gewassen. Ten vijftiende gedroogd op de rol gewikkeld. Ten zestiende naar de wever gedragen en wordt er lijndoek uit gemaakt. Ten zeventiende uitgerekt, ingeweekt en gans wit gebleekt. En ten achttiende wordt het doek versneden en voor gebruik door de mens met draden samengehecht. En zulk een ontelbare nuttigheid wordt uiteindelijk, na zo menigerlei voorafgegane arbeid, zoals ik verteld heb, bereikt. En geen enkel ander ding heeft naar mijn mening zoveel toebereidingen nodig. Derhalve is, om zulks te vertellen, deze plek als noodzakelijk beschouwd. Met hetgeen de zijderups over zijn weefsel te berde heeft gebracht, is het wellicht eveneens zo gesteld. Wanneer echter de draden daarvan op zo menigerlei wijzen zouden moeten worden toebereid, zou zonder twijfel het zijden gewaad niet zozeer in gebruik zijn. Dit nu heeft de mensen niet afgeschrikt. Ja, hoe harder de arbeid geweest is, des te meer hebben zij die als aangenamer beschouwd, slechts opdat zij het vlas konden genieten, waarover wij in het kort iets willen vertellen.

De nuttigheid ervan is menigerlei, hetzij van het zaad of de draden, of het linnen doek, of nadat het in verval is geraakt[38].

[37] Een vaste term in de vlasproductie, vergelijkbaar met 'rotten'.
[38] "in abgang kommen". Hier zal het 'roten' bedoeld zijn.

Van het zaad, hetzij voor iemand zelf of de daaruit gemaakte olie. Voor iemand zelf, nu het zaad in de artsenij ter inweking of rijp making wordt toegepast. De olie die eruit geperst wordt, is van een zo doordringende dunheid, dat zulks ook slechts in glazen en blazen - doch niet in aarden schalen zit, ongeacht hoe die zijn gemaakt, want daar zweet het uit - kan worden bewaard. Het gebruik van die olie dient voor de verven en ontelbare andere dingen, zoals ook voor de artsenij, waarover ik echter niets meld. Nu kom ik tot de linnen draden, die evenzeer hun divers nut hebben, namelijk alle dingen samen te hechten of te binden, of voor ander gebruik en sierraad. Uit deze worden ook menigerlei doeken gemaakt, die niet alleen om zichzelf linnen doeken worden genoemd, vooral wanneer daarmede wol, zijde of andere materialen vermengd worden, die dan voor kleding van de mensen alsook voor andere dingen dienstig zijn. Doch de linnen doeken worden boven alle andere meer begeerd en in grotere waarde gehouden. De andere kon de mens ontberen, of in plaats daarvan, iets anders gebruiken. Wanneer hij echter gebrek zou hebben aan het lijnwaad (hetgeen hij zou hebben, vele honderden jaren geleden, voordat het vlas bekend was geweest), dan moest hij alsnog aan menigerlei vervelende arbeid onderworpen zijn. Want, opdat wij nu iets over de hemden zeggen: wanneer men die zou moeten ontberen en slechts de wollen doek zou gebruiken, zou uit de huid van de mensen en de luizen die de wol afgeknaagd hadden - wanneer tevens de viezigheid verwarmd werd -, gemakkelijk een vervuiling ontstaan en zouden ontelbare luizen of zou daardoor, zoals men het pleegt te noemen, de luizenplaag te verwachten zijn. Wanneer de mens daarmede geplaagd wordt, moet hij noodwendig hetzij vaker van klederen wisselen, of zich iedere dag wassen, opdat hij de troep moge ontvluchten. Het is uit ervaring bekend, dat wanneer men lange wollen klederen op de huid draagt, een dergelijke plaag zeer algemeen is. Wanneer echter het schone lijnwaad vaak veranderd wordt, wordt het daar nauwelijks bespeurd.

Vandaar dat lang geleden, toen het gebruik van het lijnwaad nog niet zozeer in zwang was geraakt als heden ten dage, in Italië - waar de in de zomer hetere lucht meer transpiratie veroorzaakt - de mensen iedere dag tot baden werden gedwongen. Vandaar ook dat de oude Romeinen zoveel heerlijke baden in Rome en elders met zo grote onkosten gebouwd hebben, waarin zich dikwijls de keizer zelf en alle anderen zich baadden en aldus de dag met wassen en zalven doorgebracht hebben, net alsof zij voor deze dingen geboren waren. Daar is dan niet weinig misbruik bij gekomen, niet alleen wegens de nooddruft, doch ook vanwege de wellust, die de kwestie teveel gedaan heeft, zoals men dan over de Romeinse keizer Galienus leest, dat hij 's daags vier of vijf maal gebaad heeft. Dat zeg ik echter niet met de reden dat het lijnwaad bij de oude Romeinen onbekend zou zijn geweest, doch aangezien het in hogere waarde dan thans werd gehouden en langzaam gebruikt is geworden. Zo wordt verder ook gelezen, dat Caesar de ganse markt te Rome met linnen doeken heeft volgehangen. Zoals dan ook Virgilius hierover in I. 'Georgica' heeft gezegd, dat het zaad van het lijn het veld in zekere zin verbrandt. En Plautus beveelt in 'Mostellaria' het lijnwaad in de handen te nemen en te gebruiken. Ja, ook de Egyptische priesters zelf hebben lang geleden linnen klederen gedragen, zoals Ovidius in I. 'Metamorphoses', Nunc Dea, et cetera[39], en Juvenalis in sat. 6. 'Qui grege', et cetera[40], genoegzaam betuigen. Zo zegt men ook over de filosoof Appolonius van Tyana, dat hij ook een linnen

---

[39] Vermoedelijk wordt verwezen naar de regel "*Nunc dea linigera colitur celeberrima turba*", 'Nu wordt de in het wit geklede godin aanbeden door een zeer beroemde menigte'.

[40] "*en animum et mentem cum qua di nocte loquantur! ergo hic praecipuum summumque meretur honorem qui grege linigero circumdatus et grege calvo*", 'Zie de geest en de geest waarmee de goden 's nachts spreken! daarom verdient deze man het opperhoofd en de hoogste eer die wordt omringd door een linnen band en een kale kudde...'.

habijt heeft gedragen, aangezien dat, zoals vermeld is, iets schoner was geweest dan dat wat van de dieren is afgeschoren. Zo hebben ook de Ouden, bij gebrek aan het lijnwaad of vanwege het trage gebruik daarvan, zich met olies gezalfd, en zulks in openbare gelegenheden, net zolang en veel tot zij getranspireerd hebben, waarna zij zich in de rivieren bij het Marsveld[41] en nog andere oorden met zwemmen vergenoegd hebben. Aangezien het voor de reinheid bedoeld was, is het ook bij de oorlogsoefeningen een nuttig iets geweest. Hiertoe behoort ook de vechtkunst, alsook het dansen en de kunstige beweging van het lichaam, evenals het schrobben der ledematen, hetgeen zij iedere dag meermalen herhalen. Medici hebben over dit alles geschreven, en het ook als passend voor de gezondheid geboden. Wanneer wij echter de kwestie wat beter bekijken, is de voornaamste reden voor al dat werk en ingespannen oefeningen geweest, hoe zij het lichaam in zijn zuiverheid konden behouden. En aldus is de gewoonte van zulke dingen veroorzaakt door iets anders en was het tevens een noodwendig iets voor de gezondheid. Het schijnt namelijk, dat zij zonder het wassen en verdrijven van de overvloedige transpiratie uit de huid, troep verzamelden, waardoor de eerder aangeduide plagen ontstaan zijn. Ze hebben derhalve op zulk een wijze met baden, borstelen, zalven, transpiratie-oefeningen, dansen en vechten de ganse dag onnuttig doorgebracht. Vooral echter de grote heren, alsof zij er voor leefden om dergelijke dingen, en verder niets anders, te moeten verrichten. Inmiddels zijn anderen van geringere stand, die met de arbeid hun onderhoud moeten zoeken en zich hetzij nooit, of toch zeer zelden op vorengenoemde wijze kunnen reinigen, aan vele dwalingen onderworpen geweest. Daaruit blijkt, dat zonder toepassing van van het lijnwaad het een armzalig leven was, zoals het dan ook nog heden ten dage op diverse oorden het geval is. Het is afdoende dat men zulks aan de onwetenden een keer heeft aangeduid. Want in herhaald reinigen van het

[41] "Campo Martio".

lijnwaad plegen op het menselijk lichaam de smerige zaken niet zo spoedig in wormen veranderd te worden, en anders gesteld is het echter met de zijden en wollen stof. Derhalve moet de schoonheid van de mens voornamelijk aan het lijnwaad worden toegeschreven dat hij aantrekt en schoonhoudt van het vuil dat zich erin ophoopt. En de consequentie is aldus, dat de tijd die anders met onnuttig en overvloedig baden en wassen door iemand, jongeren en ouderen, doorgebracht wordt, terwijl men verder alle andere belangrijke zaken, het studeren en de arbeid en gebed ongeacht heeft gelaten, door goede en weldaden van het lijnwaad, zodat het menselijke geslacht dat beter aantrekt, ten goede is uitgevallen. Want wanneer de vorsten dagelijks vier of vijf keer aan het baden, en ook zovele keren aan het schrobben en op een andere wijze aan het oefenen zouden zijn, en alle andere tijden om te eten thans niet meegeteld werden, wanneer zouden zij dan tijd hebben om te beraadslagen over het welzijn van hun onderdanen? Wanneer zullen zij het bidden en smeken der arme onderdrukten aanhoren, lezen of slechten? Dat ik thans over de andere geringere dingen niets melde. Het gebruik van het lijnwaad is dus hoogstnodig, net als het brood zelf. Ja, veel nuttiger, aangezien de afwezigheid van het brood een tijdlang vervangen kon worden, hetgeen toch bij het lijnwaad niet kan geschieden.

In bedden en aan tafel is ook gelijkmatige reinheid van het lijnwaad vereist, net zoals bij de handdoeken, droogdoeken en kragen. En dit weliswaar uit nooddruft. Wanneer wij echter de vrouwelijke opsmuk en trots, die slechts van het lijnwaad stamt, willen beschouwen, en hoe wonderbaarlijk zij zich met allerhande kleding van lijnwaad ten tonele opvoeren om de manspersonen te bevallen, zouden wij waarlijk van alles concluderen. Wij hebben het echter in dit geval voor raadzamer geacht om veelmeer daarover te zwijgen dan, niet overeenkomstig de waardigheid, daarover te verschillen. Niettemin willen wij nog tweeërlei aanwendingen van het lijnwaad, dat van oudsher nog heden bekend is, eraan toevoegen, namelijk

dat de scheepvaarten met linnen alsook hennepen zeilen door de ganse wereld verricht werden, zoals Virgilius in 3. 'Aeneis' betuigt, wanneer hij zegt: Wij hebben besloten om onder te zeilen. Wat dat echter voor een voortreffelijke verrichting is: de korte tijd laat mij niet toe om zulks allemaal uitvoerig te vertellen. Daarna, dat ook de boeken, zoals van de Sybillen, lang geleden van linnen zijn geweest, zoals Livius[42] in 4. 'ab Urbe' betuigt, en op gelijke wijze ook Plinius, 'lib. 13', cap. 13 onderwijst, dat men lang geleden loden en linnen boeken geschreven heeft. Ja, wij zien nog heden ten dage dat soms iets op het allerzuiverste lijnwaad wordt geschreven of geschilderd of gedrukt is. Hetgeen wij dus over het gebruik van het lijnwaad, nu het nog heel is, slechts met de vinger en bovenaan willen aanduiden.

Wanneer nu het lijnwaad bezoedeld, wederom gewassen en uiteindelijk zolang gebruikt wordt tot het stuk is gevallen, zie, dan komt er pas een nieuwe generatie aan het licht. Want de oude, gescheurde, bezoedelde lompen worden te hoop gedragen en naar de papiermolen gestuurd. Daar worden ze gesorteerd, gewassen en naderhand in water ingeweekt, tot ze vergaan zijn en tot brij geperst worden, die gans dun uit het water op uitgebreide ijzeren netjes worden gelegd en tot papier, hetzij handels-, gewoon schrijf-, of muziekpapier gevormd. Welk papier dan, wanneer het gedrukt, geëffend en met aluinwater bevochtigd is, voor de mens voor ontelbare toepassingen dient. Thans zwijgen het kalfs- en schaapsperkament, zoals ook de wassen tafels, waarvan hiervoor het kalf, schaap en bijtje melding hebben gedaan, aangezien uit het vlas en lijnwaad een nieuwe vogel, net als een feniks, tevoorschijn komt, die al hun hoedanigheden in vergetelheid stelt en verduistert. Laat ik thans zwijgen over het menigerlei nut en gebruik van het papier van de kramer om allerlei dingen daarin te verpakken. Want er is geen mens die niet zou weten dat in deze tijd de boeken en

---

[42] Titus Livius: '*Ab urbe condita*' (vanaf de stichting van de stad Rome).

brieven op papier worden geschreven en gedrukt, en zulks in zo'n groot aantal, dat ook hiertoe geen perkament der dieren, noch wassen tafels genoegzaam zouden zijn. Door het gebruik van het papier is de wereld in de leer, kunsten en wetenschappen, hoedanigheden en nog andere waar, vermeerderd geworden. Want gesteld dat de Ouden op waxine- of andere metallische tafels, of boeken van boombladeren en niliacisch[43] papier, of ook het dierlijk perkament geschreven hebben, zo heeft toch bezwaarlijk iemand het gebruik van zovele boeken zonder grote moeite, inspanning en kosten teweeg kunnen brengen, of met zich mede van het ene oord naar het andere kunnen vervoeren, of hij zou al de allerrijkste moeten zijn geweest. Vandaar dat wij gemakkelijk kunnen vaststellen, dat de arme derhalve van het studeren is afgehouden, aangezien de materie waarop men indertijd heeft moeten schrijven, veel te duur is geweest. De landmeters bijvoorbeeld, hebben hun figuren in het zand moeten maken. Vandaar ook dat de aarde de allerwijste genoemd is, zoals over Archimedes bekend is (die, toen hij gebaad had, met olie op zijn eigen naakte lichaam de afbeeldingen had geschilderd), namelijk dat toen hij de in het stof gekraste figuren iets ijveriger had bezichtigd, na verovering van de stad door de Pyrrische soldaten gedood is.

Andere armen hebben menigerlei materie nodig gehad opdat zij hun leringen[44] konden optekenen, net zoals Cleanthes de klauwen van het muildier en andere soortgelijke dingen. Heden ten dage echter is de materie waarop men schrijft door goeddoen van het lijnwaad er in een zo grote hoeveelheid, dat thans ook de allerarmste genoegzaam heeft waarop hij gehoorde dingen kan schrijven, lezen en leren. Daardoor geschiedt het, dat door het gebruik van het perkament, was, et cetera, zoveel kunsten en wetenschappen niet meer zo hoog floreren als door het enkele papier. Aan het papier, zeg ik, is zulks enkel en alleen toe te schrijven wanneer iemand in goede kunst en leer

[43] "Niliacischen". Hiermee lijkt 'Nijlpapier' bedoeld te zijn.
[44] "Praeceptorum Lectiones". Feitelijk een pleonasme.

onderricht wordt, want ontelbare boeken zijn naar waarde op de nakomelingen voortgeplant, en de namen van de schrijvers en hun werk worden te eeuwiger gedachtenis geloofd en geprezen. Want het gebruik van het perkament van de dieren is thans gestopt, en in plaats van de was is het papier uitgevonden. Men eet geen eikeltjes meer, aangezien het brood thans voorhanden is. Van het papier beijveren zich alle vorsten en van de adel. Al hun geheime beraadslagingen vertrouwen zij eraan toe en zij vragen er niet naar, dat die uit verscheurde, bezoedelde lompen worden gemaakt.

Want zoals lang geleden uit een zout[45] een koning werd gekroond, en uit een gouden kamerpot[46] een god die door het volk vereerd moest worden, zo wordt ook uit een geschoren linnen lomp het allerzuiverste papier gemaakt, dat ook verguld en voor de brieven van de vorsten gebruikt wordt. Van het papier maken de koning en de raad van de vorsten gebruik en via dit, spreken zij met stomme leermeesters. Wat moet men er echter veel over zeggen? Keizerdom, koninkrijk, vorstendom, et cetera, worden door het papier geregeerd en alle aangelegenheden daarvan worden eraan toevertrouwd, opdat men ze niet mocht vergeten. Aan het papier is de kanselarij gewijd, en wanneer daaruit ons papier uitvliegt, bevelen ze net als de uitgestuurde duiven, en verbieden, verrichten en gebieden ze wat de rechten en wetten vereisen. Derhalve zijn de schrijvens en het papier de boden der wetten en de gerechtigheid, die stilzwijgend spreken en allerhande bedrog ontdekken. Op het papier schrijven de medici hun recepten, en dat toont ook de weg naar de gezondheid. Op het papier schrijven bovendien de filosofen hun theorieën en stellen die aldus hun leerlingen voor ogen, zodat het nu niet meer nodig is dat de streek en figuren staande moeten worden opgetekend.[47] Vandaar dat het papier

---

[45] "Häfnner". Feitelijk een handelaar in 'heffe', droesem.
[46] "Bruntzkachel".
[47] "in den Stand verzeichnet". Onduidelijk. Mogelijk is bedoeld dat teksten anders steeds op het bord moeten worden uitgeschreven.

voor het allerwijste wordt gehouden. Aan het papier vertrouwen de overspeligen hun bedoeling en heimelijke liefde toe, dat dan dikwijls door de lezende gekust wordt. Door het papier spreekt een vriend de ander net als in de oren. En wanneer de mens eerst zijn lichaam aan het lijnwaad toevertrouwt voordat er papier uit gemaakt is, opent hij ook thans, wanneer het gereed is, door de schrift daaraan zijn gemoed, waarop dan niemand anders zich kan beroemen dan alleen het vlas. Enkel en alleen dit, is een van de allertrouwste trawanten van het lichaam, als onderzoeker van het gemoed, waaraan (zoals ooit een Duitse Guardi[48] en zoals ook nog de meeste vorsten) het zich geheel heeft overgegeven. Het vlas heeft geen enkele andere hulp nodig, doch anderen kunnen het vlas niet ontberen. Er wordt geen kleding zonder lijnwaad of twist samengenaaid. De klederen van linnen echter, hebben hun eigen draden en delen. Bezie de gedrukte boeken zelf, waarvan de materie uit vlas, doch de ingeschreven boekletters voor het belangrijkste deel uit geslagen lijnolie bestaan, waarmede - wanneer het papier door verbranding zwart is gemaakt, zoals kon geschieden, of met een andere uit lijn gebrande rook vermengd wordt - het een handig drukkerzwart is. Derhalve is het ganse gedrukte boek aan het vlas ontsproten, en zal ook geen ander zich er iets van toeëigenen, ook al worden de draden of de andere dingen beschouwd waarmede het gebonden wordt. Alleen het vlas draagt al het zijne bij zich, en vindt uitsluitend daarin alles wat het slechts nodig heeft. De olie, die uit zijn zaad wordt geslagen, is ook in de planten voor het vlas en voor het papier, waaruit als uit een piramide de figuur gevormd en aangestoken wordt, en met het breedste gedeelte op een tinnen, vlakke kolf gezet. Dan zal de olie zich laten zien, en weliswaar niet zonder bijzondere verwondering, dat het namelijk door zulk veelvuldig wassen en materie in zijn materie - namelijk van het papier of het vlas - verbleven heeft.[49] Wanneer nu deze dingen alle met

[48] Onduidelijk.
[49] Onduidelijk.

elkander samen zijn geschikt en iets rijper bedacht moeten worden, dan zijn ze zo en zo gesteld dat ze met niets anders vergeleken kunnen worden. Dat derhalve alleen mij (die voor de mens het allernuttigst is, en zonder wie zij geen goed, doch een armzalig leven leiden: zonder wie ook noch de goede kunsten, noch wetenschappen, noch ook alle menselijk dingen, van welke aangelegenheid ze ook zijn, onderwezen of geleerd kunnen worden) de koninklijke kroon toekomt, kan ik boven alle anderen met goed recht beamen. Aangezien mij die echter door niemand, anders dan door de alleronbeschaamdsten en die nooit uit het papier ook maar iets goeds geleerd hebben, kan worden afgeslagen, moge gij, o zeergeleerde scheidsrechter, deze strijd willen beëindigen en mij, zoals het past, zulk een eer niet misgunnen en wellicht uzelf, wanneer gij tegen recht en billijkheid het oordeel zult vellen, geen schande op de hals laden.

Mercurius.

Bij deze vergadering moest nog slechts één zijn mening naar voren brengen, namelijk Mercurius, die met menselijke hulp uit het metaal en de ertsgroeven begeerd is, en die als de allergeringste, zonder zintuig en beweging zoals de dieren die anders hebben, noch ook met vegetatieve hoedanigheid gesierd is, zoals het vlas, en waarvan de anderen meenden dat er nog maar een geringe tijd tot toespreken over was. Derhalve legden zij hem op, dat hij een korte verklaring zou afleggen, opdat aldus van de rechter het oordeel, waarop zij zo begerig wachtten, zo spoedig mogelijk geveld zou kunnen worden. Toen heeft Mercurius, die zich niet onbewust was geweest van het verlangen van de medestrijders, er bij de scheidsrechter op de volgende wijze op aangedrongen, dat hij tot genoegen aangehoord zou worden. Gij hebt, o allerbescheidenste rechter, tot nu toe met bijzonder geduld alle stemmen aangehoord en ook de stemmen allerijverigst afgewogen. Gij hebt ook zonder twijfel nog in vers geheugen met wat voor een fermheid en waarheid eenieder zijn redevoering naar voren heeft gebracht. Opdat gij ook mij met gelijkmatige bescheidenheid wilt aanhoren, verzoek ik u dit derhalve hiermede gans gedienstig. Het zou mij echter niet goed passen, dat ik mijn redevoering naar de wil en het genoegen van mijn wedstrijdgenoten zou inperken, doch veelmeer zou ik wegens de vereiste nooddruft en met uw begunstiging over alles wat mij hiertoe noodzakelijk zal zijn, iets wijdlopiger willen spreken. Daar echter de scheidsrechter zulks heeft ingewilligd, is hij, Mercurius, op de volgende wijze begonnen te spreken. Nu, zegt hij, wil ik u met elkander gans gemakkelijk aan de zorg overgeven, opdat gij, vanwege het voorrecht, niet meer onder elkander, noch ook met mij, veel ruzie zult maken. Over de adel en mijn oorsprong wil ik hier niets zeggen, hoewel anderen vóór mij in dit geval zichzelf - meer dan te veel is - bevallen zijn, doch wil slechts over het grote nut dat de mensen van mij hebben ontvangen,

overeenkomstig de ordening thans iets vermelden. Dat is echter onuitsprekelijk en veel groter dan de Nijl, die alle andere waterstromen ver overtreft en zich door zeven uitgangen in de Middellandse Zee[50] in ook zovele armen uitgiet, naar alle aantallen der metallische vormen die aan mij hun oorsprong ontlenen. Derhalve zal ik eerst over mijzelf spreken en over de aan mij ontsproten halve metalen. Ten tweede over het lood. Ten derde over het tin. Ten vierde over het koper. Ten vijfde over het ijzer. Ten zesde over het zilver. En ten zevende over het goud. Wat mijzelf betreft, ben ik voor de mensen hogelijk bediend. Want laat mij alhier niets zeggen over de vergeefse arbeid der chemicaliën, die zij op mij ruw en vluchtig hebben aangewend en die waarlijk zeer onnutig en haast meer te bewenen zijn dan te loven en nuttig is. Laat het mij genoeg zijn, dat ik over een grote massa slechts het voornaamste zal vertellen, hetgeen dan op vier aspecten berust. Namelijk dat men mij nodig heeft voor het verzamelen van het goud en zilver. Daarna voor het vergulden of verzilveren. Ten derde voor andere mechanische werken, en ten vierde voor artsenij.

Door mij echter geschiedt de verzameling van het goud dat in de kloven of beken en waterrijke moerassen verborgen ligt. Er zijn ontelbaar velen die door zulk een wassing het goud uit het water verkrijgen, dat onmerkbaar[51] vermengd en gemeenlijk op de bodem blijft zitten. En op deze wijze brengen zij het in Hongarije, Slavonië en nog andere oorden, waar de beken uit de goudrijke bergen komen vloeien, net zoals ook in Duitsland en Silezië door goeddoen van Mercurius in een stof[52] onder. Dat wil zeggen, in lichte stukjes goud dat door het afvloeiende water van het goud wordt uitgespoeld en afgeknaagd. Zo nu en dan verzamelen zij datgene wat in het water verstrooid is en eigenen het zich toe, hetgeen door geen enkele andere substantie dan door Mercurius geschieden kan. Want deze heeft,

[50] "das Eilicische Meer".
[51] "insensibiliter".
[52] "Corpus".

als een moeder van het goud, nadat zij haar door andere elementen en water dwalende zoon gevonden heeft, hem op haar schoot gezet, totdat hij haarzelf wederom toericht of de weg toont, ofwel doet raden wat te doen of wat nagelaten moet worden. Niet anders dan zoals Vergilius in de Aeneis, Boek I dicht, dat de godin Venus aan de in de wouden dwalende zoon van Aeneas niet ver van de stad Carthago verschenen is, en hem op de juiste weg heeft gewezen. Wanneer nu het goud wederom tot een handelbare substantie is samengevoegd, wordt ten slotte Mercurius formeel gemanifesteerd en voor zulk een toepassing aangewend. Het goud echter wordt in het vuur week gemaakt en komt aldus wederom tot zijn eerdere voortzetting. Dat derhalve door Mercurius, dat ben ikzelf, zoveel goud is verzameld dat anders verachtelijk verdwenen zou zijn, en ook verder door geen enkele andere mens gebruikt had kunnen worden, betuigt de eigen ervaring. En deze nuttigheid overtreft alle andere waarden. Op gelijke wijze wordt ook het zilver uit de Peruaanse mineralen aldus vermalen en met kwikzilver vermengd, samengevoegd, en wel in een ongelofelijke hoeveelheid, hetgeen door diegenen wordt verhaald die zulks zelf gezien hebben en daarmede zijn omgegaan. Er is een zo grote hoeveelheid van, dat het ook alle schatten overtreft. Zo wordt ook op gelijke wijze het goud en allerhande poeder dat in de molen gemalen wordt, door dit kunststuk naar buiten gelokt, zodat Mercurius met het doorlopen er de middelste scheidsrechter wordt. Nu zou iemand ervan uit kunnen gaan, dat deze nuttigheid van Mercurius door een naarstig uitpersen van het vuur aangevuld zou kunnen worden, opdat het weker zou worden. Zij zijn in dit geval echter abuis, aangezien wegens de hoeveelheid aan aardse substantie waarmede de stukjes goud en zilver vermengd zijn, niets met vuur tezamengebracht mag worden.

Voor het verzilveren en vergulden word ik, Mercurius, evenzeer gebruikt, daar zonder mij niets verguld kan worden. De oorzaak ligt in de gelijkheid van mijn substantie met het goud of zilver. En deze nuttigheid is niet de geringste, hoewel

de mensen meer vanwege de pracht het zilveren of ander - zoals gouden - vaatwerk gebruiken, en mij dus, ook tegen mijn wil, tot hun nut en hovaardigheid aanwenden. Voor andere mechanische werken kan ik veelvuldig gebruikt worden, zoals door sommigen voor de visserij vanwege mijn licht en glans; door anderen voor het gewicht van de wapenen; en nog andere kunstige, beweeglijke werken, maar deze plek laat het niet toe om ze alle met elkander te vertellen. In de artsenij echter hebben de mensen het grootste nut van mij te verwachten, wanneer ik hetzij met goud of andere lichamen[53], die echter onschadelijk zijn en niet corroderen, tot poeder wordt gestoten, hetgeen dan de menselijke lichamen doet purgeren. Dit poeder, dat langzaam geprepareerd wordt (opdat het metterdaad en naam aureliaans genoemd kan worden), is vochtafdrijver[54]. En aangezien, zonder bijzonder bewijs der medische praktijk, deze redevoering niet haar voltooing zou kunnen bereiken: zie, o voortreffelijke scheidsrechter, zo wil ik hier diverse dingen tot nut van u en de mensen vertellen. Ten eerste over de kracht van het aureliaanse poeder; ten tweede over de wijze waarop dat toegepast moet worden; en ten derde over zijn wonderbaarlijke werking. Ten eerste, betreffende zijn kracht, is het voor alle zwakheden die van de een of andere vochtigheid stammen (die hetzij voorafgaand of ijlings ontstaan is), zeer nuttig. Aangezien ze echter ontelbaar zijn, worden ze alhier niet, dan slechts in concrete vorm[55] verteld, dat het namelijk alle vuile koortsen, artritis, gezwellen en verstoppingen van ieder deel van het menselijk lichaam vanuit de kern geneest. Tevens geneest het de geslachtsziekte[56], de jicht, of eenzijdige verlamming[57], bleke en afschuwelijke kleur der meisjes, geel- en waterzucht, en de nier- en blaassteen en komt het allerlei flegmatische of

[53] "Corporibus".
[54] "Panchymagôgon".
[55] "in specie".
[56] "Frantzosen".
[57] "oder halben Schlag".

melancholische vochtigheden te hulp. Voor de voetjicht is het een allerheilzaamste artsenij, terwijl er onder deze bijna honderd of meer begrippen zijn die veel algemener zijn dan de bovengenoemde. Bij vloeiingen en andere ontstekingen kan het gans nuttig gebruikt worden, aangezien het altijd groot nut verschaft, doch nimmer zal schaden. Bij vorengenoemde zwakheden echter zal het door goddelijke hulp zijn zeer grote nut bewijzen. Ten tweede, met dezelfde doses en toediening die een, twee, drie tot zes of meer graan bedraagt, doch in het algemeen drie, bij driejarige jongens. Bij tweejarige, twee, en bij andere iets sterker, vier, vijf, of zes, zoals gemeld is. Een vermeerderde dosis is niet gevaarlijk. De oorzaak daarvan is, dat die slechts gematigd de vochtigheden de maag intrekt, zoals de magneet het ijzer, en niets met geweld doet. In het algemeen wordt het ingenomen met water, of sappen die warmere uitwerkingen hebben, zoals kaneel-, anijs- en dergelijke waters. Voornamelijk echter in niet zo warme zwakheden op zich, zoals bij hete koorts, ontsteking van de lever, et cetera, met koud water, benedictekruid[58], andijvie, Rijnwijn, of in een ander spijssap, of wijn, wordt het nuttiger op de volgende wijze ingenomen. In de eerste lepel van het sap moet men een dosis leggen, goed met een vinger stuk wrijven en aldus opdrinken, opdat het in de maag komt. Wanneer het echter in de lepel of de keel is blijven kleven, moet men het met genoemd sap uitspoelen en net zolang drinken, tot het eruit is gekomen, en wel 's ochtends in bed, wanneer de zwakheid voorhanden is, terwijl de patiënt zich gans warm moet houden en noch moet slapen, noch eten, noch drinken. Verder buiten het bed en na verrichting van zijn bezigheden. Sommigen, zoals de melancholici, kunnen bij fraai weer wel naar buiten gaan, net zoals de gezonden. Het zal jongeren en ouderen zonder schade bekomen, bijvoorbeeld twee- en driejarige jongens. In de ouderen echter moet men het in acht nemen, opdat het niet teveel beweegt wanneer de materie overvloedig is. Met de jongens echter is het

[58] "Cardobenedicten", 'gezegende distel'.

anders gesteld. Ten derde, is de werking deze. Wanneer de lucht warm is, of de patiënt hitte ondervindt of het poeder met een warm sap inneemt, is de werking goed en rijkelijk. Wanneer echter in tegendeel de lucht koud is en de patiënt zich niet warm houdt, en ook de materie niet rijkelijk is, dan bewerkstelligt het weinig, of in het geheel niets. Ook al zou iemand spoedig daarop slapen, drinken of eten, of het poeder met pillen vermengen - waaruit hij zich toch niet zou kunnen wikkelen[59] - zou willen innemen, dan zou hij spoedig de werking ervaren. Dit is echter altijd waar: Bewerkstelligt het poeder veel, nog meer, weinig, of in het geheel niets, dan zal het toch niemand ooit schaden. Want het heeft niet de aard zoals andere sterk werkende dingen die, wanneer ze niets bewerkstelligen, schadelijk zijn. Gemeenlijk echter is dit de werking: Na innemen van dit poeder met het daartoe behorende sap wordt, wanneer de zwakheid flegmatisch of anders uit een ruwe materie ontstaan is, dit gans dikke, taaie en slijmachtige uit de hoofdslagader[60] en nevenste ingewand opgezogen tot op de bodem van de maag, alwaar de artsenij gaat zitten. Wanneer een tamelijk deel ervan zich aldaar verzameld heeft, komt er nog een geringe akeligheid bij, bij het toenemen waarvan er ook een neiging tot overgeven ontstaat. Wanneer die voorhanden is en de patiënt meermalen tot uitspuwen bewogen werd, moet hij met alle krachten het overgeven bevorderen en ook eerder de vinger in de hals steken. Want op deze wijze wordt de maag diverse keren geledigd, en wordt alle uitgespuwde materie in een vaatwerk opgevangen, totdat er geen behoefte om te braken meer voorhanden is en het spuwen des te langer afneemt. Dan zal men bevinden, dat soms een, twee of drie pond aan schadelijke materie zonder pijn te doen gans mild uitgespuwd wordt. Daarop ondervindt de patiënt spoedig mildheid en verlichting. Wanneer nu het braken gans opgehouden is, moet men hem hetzij warm eten of warme drank geven. Wanneer evenwel de materie dik en veel is, moet men in

[59] Onduidelijk.
[60] "ex venis meseraicis".

het bier of de wijn een weinig ingeweekte gember doen. Is de zwakheid echter verhit en met veel cholerische materie, dan is de werking enigszins ongelijk. Dat geldt ook wanneer zich veel melancholische materies liet bemerken. Want deze worden vrijwel enkel en alleen naar beneden, en de overige vochtigheden echter naar boven of naar onderen afgevoerd. Daarbij moet men deze uitwerpselen goed in acht nemen, opdat men aan de mannen en vrouwen die met de geslachtsziekte beladen zijn, het slechts één keer geeft en, zoals gemeld is, op warme wijze. En ook moet men erop letten of een dergelijke uitwerking wederom mocht stoppen. Wanneer daarna de zwakheid niet mocht ophouden, kan men het hem opnieuw ingeven. En zulks om de reden, opdat veel vochtigheden zich wellicht niet te veel naar boven begeven. Want zou zulks geschieden en vervolgens geslapen worden, dan zouden zulke verdorven vochtigheden pijn in de keel veroorzaken, die echter door een bepaald gorgelwater, dat uit wijn, Armeense klei[61], honing en aluin geprepareerd is, of ook uit kruiden als ereprijs, munt, weegbree, et cetera, worden uitgewassen. Bij melancholische ziekten moet men zulks des te vaker herhalen, dan zal het zulke vochtigheden net als de beek naar beneden wegvoeren. Dit unieke medicament, dat zo veilig, onschadelijk en zo krachtig is, zult ge als de allerbeste vochtafdrijver[62] voortaan zowel bij de gezonden als een voorbehoedmiddel, als bij de zieken ter genezing van vrijwel alle gebreken kunnen gebruiken. En dat ook mij daarom (nadat gij zulks meermalen ervaren hebt) niet de geringste eer toekomt, zult gij zelf moeten bekennen. Dat ik echter door de sublimatie met zout in gif (dat eigenlijk 'sublimaat' genoemd wordt) of door de afzondering en het weer ingieten van het scheidswater in een rode substantie - dat ook veel gif in het vat van eerstgenoemd water bevat, en dat gemeenlijk neerslag[63] genoemd wordt - veranderd wordt, is niet

[61] "Bolo Armeno". Een rode klei vol mineralen.
[62] "panchymagôgon".
[63] "Praecipitatum".

de slechtheid van mijn aard, doch toe te schrijven aan het bijgemengde zout en het misbruik door de mens. Vandaar dat Mercurius ook tegen de pest en veel ander onheil een tegenwerkende artsenij is. Het schijnt dan ook, dat in de oorden waar Mercurius wordt uitgegraven (zoals in Histrië) de pest zeer zelden woedt. Hij wordt ook bij de pleisters en allerhande zweren gebruikt. Ja, hij wordt door sommigen ook inwendig met de conserven van rozen toegepast, en de jongens tegen de wormen ingegeven. Vandaar dat bespeurd wordt, dat zijn wezen gans onschadelijk is.

Thans ijl ik echter naar andere kwesties. Want zoveel zij door mij genoeg gezegd, aangezien ik nog ruw en vluchtig ben. Wanneer ik echter door de natuur in halve metalen wordt veranderd, zoals tuitschi[64], bismut, antimonium, et cetera, dan heeft de mens buitengewoon groot nut van mij te verwachten. Want wat men eraan te danken heeft, past ook mij, aangezien ik hun vader ben. Tuitschi is een prachtige artsenij voor de ogen en kankerachtige zweren. Uit een mengsel der overige met andere dingen, of ook op zich, ontstaan velerlei medicinale werken en kleuren, gedaanten, die hier noch verteld kunnen worden, noch ook moeten, aangezien er ontelbare van zijn. Daarom is het nut waarvan de kunstenaars genieten, niet te schatten en is nauwelijks te geloven wat de handwerks- en kooplieden, alchemisten en medici daarvan voor een groot nut hebben. Thans schrijd ik naar de andere tak van mijn gewas, namelijk het lood, wanneer ik ook dit nog aan het vorige zal hebben toegevoegd, dat namelijk het gebruik van het antimonium in de artsenij en de alchemie zo groot is, dat het ook nauwelijks in een groot werk beschreven zou kunnen worden. Aangezien anderen hierover ganse traktaten in druk hebben doen uitgaan, laat ik het ook veelmeer bij hen berusten, dan dat ik zou zeggen wat toch reeds eerder gezegd is, of wat hierover te zeggen is, niet genoegzaam naar buiten breng; en zulks wegens de beminde beknoptheid der tijd.

[64] "Tuitschi". Onduidelijk.

De grootste aanwending van het lood is echter in de metaalwerkplaatsen, alwaar zilver, goud, koper en nog andere mengsels zonder het lood niet gereinigd kunnen worden, of van elkander gescheiden. Want het gesmolten lood behoudt de aard van Mercurius, opdat hij alle vloeiende metalen bij zich verzamelt, waaronder goud en zilver in een hevig stromend vuur, waarvan het daarna door een as wordt onderscheiden en aldus de aan hem verwante metalen meer naar zich toetrekt, zoals koper en andere mengsels. Ook blijft op zulk een wijze het goud en zilver boven de schalen onberoerd. Uit het gebrande lood komt zilverschuim, dat voor pleisters en allerhande zalven zeer nuttig aangewend wordt, net als het in een loden vijzel tot poeder gemalen lood, waarvan de substantie en blikje[65] buiten het menselijk lichaam voor vele verschillende lichaamszwakheden gans nuttig en heilzaam is, in het bijzonder voor gezwollen lippen, ontsteking der nieren en dergelijke ziekten. In de vermalen substantie voor de kankerachtige zweren en allerhande fistels. Verder wordt ook elders het lood gebruikt, namelijk voor daken, watervaatwerk, kanalen en waterleidingen, gewichten en nog meer andere dingen. Hetgeen echter onder andere de kogels in de oorlog vermogen, is bekender dan dat men er veel over zou moeten zeggen. Is zulks echter een nuttigheid of schade? Een bedrog of deugd? Het is weliswaar een misbruik, dat de mensen bezwaarlijk kunnen ontberen, met name te hunner bescherming en van andere goederen. Dat de oorlog gevoerd wordt en de vijanden door ijzeren kogels de bodem in worden geschoten, dat alles heeft men aan Mercurius te danken, dat wil zeggen, wanneer hij in lood veranderd is geworden. Dat er ook menigerlei artsenijen voor doorgaans ongeneeslijke zwakheden zijn, zowel in- als ook uitwendige, zoals geslachtsziekte, wormachtige klieren of gezwellen, ontstekingen der ogen en nieren, de kanker, fistels en nog talrijke andere, moet allemaal aan Mercurius en de aan hem ontsproten dingen, zoals - wat al gezegd is - het Duitse

[65] "blechling". Onduidelijk.

zilverschuim en het lood, worden toegeschreven. Daarom moet men zich er niet over verwonderen, dat juist deze Mercurius tegelijk een oorlogsman en medicus is, aangezien ook de god Apollo zelf voor beide gehouden wordt, en ook Pallas zowel de kunst als Mars is toegedaan. Daarom is het u goed bewust wat de dichters zeggen, namelijk dat de staf van Mercurius menigerlei krachten en werkingen heeft, de zielen uit de lichamen van de mensen voert en wederom daarin brengt; ter helle voert en daarvandaan wederom naar buiten voert. Dit moet echter voornamelijk goed in acht worden genomen, aangezien ik thans de menselijke zwakheid behulpzaam ben en hem, wanneer ik in de artsenij juist gebruikt wordt, van de dood verlos, doch thans hem een gif en verderf ben, als in oorlogen en elders. Wanneer nu echter aan mij iets slechts ontspringt, moet dat aan de nieuwsgierige menselijke aard en wil worden toegeschreven, die ook de allerbeste dingen in gif kunnen doen verkeren.

Nu kom ik tot mijn derde geboorte, namelijk tot het tin. Dit heeft een edeler aanblik dan het lood. Derhalve wordt het ook, met voorkeur boven het lood, voor een edeler gebruik aangewend, en is daaruit allerhande vaatwerk, zoals schotels en borden gemaakt, zodat de mens er spijzen en artsenijen in kan bewaren. Uit hetzelfde eet en drinkt men bij vele volkeren, die zulk fraai, onschadelijk en glanzend vaatwerk van hoge waarde achten. Boven al het andere echter, heeft het Engelse de voorkeur en is het tweede na het zilver. Vandaar dat het voor de mensen een bijzonder genoegen is. Met zijn zwavelachtige rook steekt het in het geheel niets aan, doch behoudt zonder schade wat erin gedaan of opgesloten wordt. Net zoals het lood de uiterlijke daken van de mensen, zo pleegt ook het tin de innerlijke vertrekken en de keukens te sieren. Gene weliswaar om ze voor de regen te beschutten, doch deze om de spijzen en etenswaren[66] te bevatten. Gene wordt voor grotere werktuigen en gereedschappen, doch deze voor iets subtielers gebruikt.

[66] "Speise und Trachten", feitelijk synoniemen.

Beide echter dienen, ongeacht of ze van een zwakkere substantie zijn, het menselijk nut naar hun vermogen. Over de nuttigheid van het tin in de artsenij en het verven der zouten[67], die niet de geringste is, zal ik alhier vanwege de beminde beknoptheid niets meer toevoegen, doch naar de vierde tak schrijden, namelijk naar het koper, dat van een warmere en sterkere aard is dan de andere. Dit wordt op menigerlei wijze voor de gereedschappen van de mensen gebruikt, vooral voor die, welke tegelijk zowel sterkte als bruikbaarheid en fraaiheid moeten hebben, bijvoorbeeld de vuurbestendige ketels, drinkvaten en het vaatwerk, die met de grote vaten vergeleken kunnen worden, waarin het bier wordt gekookt, zoals ook de zeshonderd andere werkingen, waarvan het mij onmogelijk is om ze allemaal te vertellen. Het koperen huisraad is ontelbaar, staat iedereen voor ogen en is genoegzaam bekend, weshalve wij ook dat alhier stilzwijgend overslaan. Er zijn echter voornamelijk twee uit koper gemaakte instrumenten, waarover wij ons niet onredelijk verwonderen, en die boven alle andere de voorkeur hebben, namelijk de klok en het geschut. Met de klok wordt van de tijd van de dag en van de nacht, en alle uren daarvan kond gedaan, zodat men tot opwekking van het volk of om iets anders te verkondigen, geen stentorstem nodig heeft, aangezien de klok zulks met groot lawaai en ongehoorde klank verricht. Wat ook maar van de volle-urenklok door de ganse wereld (over de Turkse barbaren zal ik hier niets zeggen, die zich van geen enkele klok bedienen, opdat niet wellicht de tirannie van de Turken, wanneer het volk door het luiden van de klok wordt samengeroepen, onderdrukt moge worden)[68] voor een groot nut te verwachten is, kan nimmermeer worden uitgesproken. En thans mag men op de *cynocephalus*[69] zoals dat lang geleden in Egypte geschied is, geen acht meer slaan, die

[67] Häfnner". Feitelijk een handelaar in 'heffe', droesem. Niettemin onduidelijk.
[68] Onduidelijk.
[69] "Ceinocephalum". Mens met een hondekop of jakhalskop.

met zijn urine de dag in twaalf gelijke parten en in net zovele de nacht indeelde, aangezien eerstgenoemde parten van het luiden van de klok thans overal aangehoord worden, en zulks zowel overdag alsook 's nachts. Wederom is het ook onnodig dat men de dag, zoals de oude Romeinen deden, naar de vloed van het water beoordeelt, aangezien de klokken al deze instrumenten rust en het stilzwijgen opleggen en alleen de tijd van de dag, hoe die ook moge zijn, aanduiden. Laat ik thans zwijgen over het nachtelijke hanengekraai, gefladder der ganzen, de teen-schoenachtige schaduwen[70] van de middag en andere soortgelijke nachtelijke en dagelijkse observaties, die wanneer er geen klokken zijn, ook nog heden ten dage kunnen gelden, doch verder in het geheel niets. Doch deze klokken roepen het volk op tot de heilige preek, vergaderingen, toneelspelen, begrafenissen en andere soortgelijke dingen. Tot de heilige preek, opdat iedereen daar verschijnt en God dient; tot de vergadering, opdat men hetzij de vijand, wilde dieren en rovers bejegent, of vuur- en watersnood met algemene hulp beheerst en weert. Want de klok beduidt net als een omroeper iedereen wat hij moet doen of laten, en aan wie weerstand moet worden geboden of hulp moet worden verleend. Met de klok wordt de vuurzee alsook de vijand aangeduid, en velen gaan ervan uit dat door beweging van de lucht het onweer verdreven wordt. De taak die aan de klokken wordt toebemeten, wordt in een saffier[71] aan de grootste klok in Duitsland en wellicht in de ganse wereld, te Erfurt (die, zoals het opschrift betuigt, 275 centenaren, dat wil zeggen 27.500 pond weegt), beschreven. Ook worden de hiervoor aangeduide eigenschappen, dat ze namelijk het weer en boze geesten verdrijven, de heilige eer en het volk tot de godsdienst oproepen, et cetera, vermeld. Mercurius, die in het erts van de klok de klank en materie levert, verricht dus dit alles. Dat wil zeggen. roept op tot de godsdienst en verricht

[70] "zehenschuhichten Schatten". Onduidelijk.
[71] "in einem Sapphico". Zal betrekking hebben op het vers, en indirect op de dichteres Sappho uit de klassieke oudheid.

andere, dergelijke bezigheden. Vandaar dat hij zich niet onredelijk een groot deel van de koninklijke kroon aanmatigt. Wat ik voorheen te berde heb gebracht, zou weliswaar als gering kunnen worden beschouwd en ook door anderen geïmiteerd en gecompleteerd kunnen worden. Wat ik echter dit keer verteld heb, wordt alleen aan Mercurius toegeëigend. Want uit hout, steen en glas zal niemand een klok maken, behalve wellicht alleen de dove en blinde, die noch de klank ervan horen, noch er zich door laten bewegen. Het is Mercurius die, hoewel hij op zich stom is, wanneer er geluid wordt, roept; en die andere lammen doet lopen en doet samenkomen. Deze is de klokkenluider der kerken en een omroeper op de markt. Deze duidt indringend ongeluk aan, opdat iedereen nader bijkomt of juist terugdeinst. Deze is het, die de hongerige en knorrende maag tot het nachtmaal roept; die de slaapzuchtige en luilak tot de arbeid en het broodgewin opwekt; die aanduidt dat de doden worden begraven en het laatste vaarwel der wereld uitroept. Opdat ik mij echter niet te veel met de klok ophoudt, zal ik mij thans tot het geschut wenden. Wat zal ik echter hier, of wat zal ik niet zeggen? Zal ik het nut of de schade die daarvandaan het menselijke geslacht ten deel vallen, vertellen? Zal ik zeggen dat zulk onheil hetzij uit de hel tevoorschijn wordt gebracht, of door mensen is uitgevonden? Het zij thans zoals men wil, doch wanneer daarom iets slechts geschiedt, valt dat met niets aan Mercurius of de materie toe te schrijven, doch aan de vorm, uitvinding of veelmeer het misbruik. Want Mercurius bewerkstelligt niets slechts in dit alles, doch is altijd aan zichzelf gelijk, zodat hij namelijk niemand schaadt en iedereen van nut is. Schaadt hij iemand, dan is dat aan anderen toe te schrijven die hem daartoe gebruiken, of tot deze vorm hebben gebracht en, om door zulke aangewende middelen hun wil te verzadigen, hem daartoe geprikkeld hebben. Daar komt zulk geknal vandaan en de gewelddadige omverwerpingen der muren door het geschut. Want wanneer Mercurius of de metallische substantie in zulk een lang uitgeholde vorm, die aan weerszijden

open, doch aan de andere zijde gesloten is[72], wordt gedaan, dan pas kan dienstige materie anderen schaden, doch voordien met niets. Hij schaadt echter ook dan nog niets, wanneer niet het afschuwelijke buskruit erbij komt. Wanneer het erin wordt geschoven en aangestoken wordt: zie daar, dan is het door menselijk geweld eruit gaande vuur dienstig om te schaden, en toch niet vanzelf, wanneer niet de stenen of metallische kogel het vuur de uitgang verspert, waaruit het net als door de donder wordt voortgedreven en alles wat het aantreft met grote schade de grond in stort. Zou nu het metaal in zijn materie verblijven, dan zou het niets schaden. Wanneer het geschut daaruit gevormd wordt, ook dan niet. Wanneer echter het derde en vierde, namelijk het buskruit en de kogel benevens het vuur erin wordt geschoven, pas dan wordt datgene wat het tegenkomt, beschadigd. Ja, dat alle schade aan het kruit moet worden toegeschreven, blijkt hieruit, dat het door ondergraving der steden en kastelen en wanneer het aldus aangestoken is, met verschrikkelijk geweld en geknal alles in de lucht doet springen. En dit is de fraaie, door een monnik uitgevonden kunst, die vele honderdduizenden mensen naar de hel heeft gestuurd, zoals alle andere oude wapenen, buksen, schilden, bogen, pijlen en meer van dat alles, die toch veelmeer als kinderspel moeten worden beschouwd, wanneer men ze met de huidige afschuwelijke geschutten vergelijkt. Wat nu aan dappere daden tegen de aartsvijand van het christelijke, Turken genaamd, met zulk geschut verricht is, heeft men enkel en alleen samen met de hand en mond van Mercurius in het werk gesteld. Want ik heb ijzeren en loden kogels in mijn mond genomen en ze tegen de vijanden uitgespuwd, toen ik door de zwavelige geest verhit ben geworden, en wel met zulk een geweld, dat ik van hen vele duizenden heb gedood. Het blazen van mijn mond is voor velen verderfelijk, ja, net als een bliksemstraal, waarmede ik de stadsmuren, wallen, steden en kastelen overhoop gooi. Men heeft menigerlei soorten geschut uit mij samengesteld. Som-

[72] Onduidelijk.

mige van koper, sommige van lood, sommige van ijzer. Eensdeels zijn ze zeer groot, deels middelmatig, sommige lang, dik, kort en subtiel. Vandaar ook dat ze bij verschillende namen genoemd worden.

Want sommige noemt men mortieren, slingers en musketten, en over de andere zwijg ik thans maar. En al deze met elkander zijn op de verderfelijke ondergang van de mens gericht, en zulks naar de wil van de mens en niet naar die van Mercurius. Want mij dunkt het veel nuttiger te zijn, om met mortierstenen de voor het welzijn van de mensen dienstige artsenij te verpulveren, dan zulke zware laststenen uit te spuwen om hen te vernietigen. Het zou mij ook veel raadzamer zijn, wanneer uit de metallische materie, gereedschappen en vuurslangen gemaakt werden, om daarmede de vuurzee der huizen te beheersen[73], dan ze zelf aan te steken en te verwoesten. Aangezien echter de ene mens de andere naar het leven staat, moet ik ook tegen mijn wil hun de beulen bieden. Zijzelf willen over hun daden oordelen, doch mij past het om hun oordeel uit te voeren.

Het vijfde geslacht van mijn geboorte is het ijzer zelf, dat net zoals het door de alchemisten Mars genoemd wordt, aan Mars ook alle hulp en bijstand verleent. Dat wil zeggen, lange zwaarden, rapieren, hartsvangers[74], hellebaarden, alsook de buksen zelf. Het ijzer uit de metalen, doorgaans van een gering aanzien, dient de mensen voor vele toepassingen. Niet alleen nemen de soldaten en krijgslieden[75] het om anderen te beschadigen in de hand, doch het komt ook de bedwongenen en onderdrukten te hulp, opdat zij zich kunnen verdedigen en weren. De vrijbuiter legt de degen aan de zijde, net als zelfs de reiziger, opdat hij met zijn zwaard het andere in de schede houdt en geweld met geweld verdrijft. De tirannen gebruiken het zwaard tegen al diegenen die hun liedje niet willen zingen.

[73] Onduidelijk.
[74] "Cartelasten".
[75] "Stratioten".

Ja, ook koningen en vorsten zelf gebruiken het tegen hun vijanden en kwade boeven, zoals ook de rechters ter bescherming van de vromen en bestraffing der slechteriken. Uit het ijzer worden sterke gereedschappen en banden gemaakt, die onderscheidenlijk gebruikt en alle met elkander niet verteld kunnen worden, zoals wagens, schepen, et cetera. Ja, de huizen zelf worden met sterke armen tezamen gehecht. Het ijzer is het, dat alle sterke werken der mensen smeedt, waarzonder hun leven maar moeizaam verlengd kan worden. Hieruit worden spijkers, hamers, bijlen en aambeelden gemaakt. En wat wordt niet door zulke gereedschappen verricht? Het gezuiverde ijzer is het staal, dat met kunst daaruit gemaakt wordt en de allerhardste dingen splijt, zoals hout, ja, het ijzer zelf, hoorn, steen en dergelijke. Uit het ijzer worden zagen, sloten en banden gemaakt voor alle poorten en schatten. Wat niemand wordt toevertrouwd, wordt aan deze bergplaats toevertrouwd. Het weert de diefachtige handen; het houdt op, hetgeen aan roof en de vlucht gewijd is, alsook houdt het zulke boosaardige lieden zelf in de banden.

Met ijzeren kettingen worden de stegen tegen alle geweld gezekerd, zoals ook de waterstromen. Met het ijzer worden de bruggen, deuren, ja, ook de piramiden zelf ter bescherming bevestigd.

Wat is toch nuttiger voor de mens dan een mes? Wat gemakkelijker om te naaien dan een naald? En wat is voor de mens tot allerhande noodwendig gebruik dienstiger dan een tang, schaard, driepoot en zeshonderd van dergelijke voor de mens gemakkelijke gereedschappen? Dit alles brengt het ijzer teweeg, en dan is het ijzer zelfs Mercurius.

Zo worden uit de bestendige Mercurius al deze dingen gemaakt en bestendigd. Vandaar dat er daarvan niet weinig artsenijen worden gemaakt. Valt dan te betwijfelen valt of de artsenij machtiger of kostelijker is dan het ijzer in politieke aangelegenheden? Er is echter niet kostelijkers dan dat men een patiënt een zekere hulp verleent en hem inwendig toepast,

hetgeen een aanwijzing zal zijn dat het in de eigen aard niets schadelijks is. Het ijzer wordt echter gemeenlijk ingenomen in vruchtendranken[76], conservatieven en siropen en andere soortgelijke gekookte sappen, zoals ook in andere soortgelijke medicamenten. En zulks niet alleen zonder schade, doch ook met groot nut Want net zoals het, wanneer het misbruik en het daartoe drijvende geweld der mensen erbij komt, snijdt, steekt, en uitwendig doordringt, zo opent het, wanneer het als artsenij gebruikt wordt, ook met zijn doordringende kracht de verstoppingen der aderen en ingewanden. Hiermede worden de bleke, ziekelijk getinte meisjes dikwijls genezen, hetgeen ook bij hen hun bloeiende kleur op de kaakjes wederom teweegbrengt, zodat niet voor niets Mars voor Venus, zoals de poëten gedicht hebben, een zeer waardevol meisjesknechtje is geweest. Over ijzer breng ik echter zeer weinig te berde, aangezien het toch al overal bekend is en door iedereen gezien en gebruikt wordt, zodat eenieder aan het hier gezegde gemakkelijk iets kan toevoegen en verder kan ontlenen.

Nu kom ik tot een wat mooiere geboorte, namelijk tot het zilver, dat in de ordening het zesde metaal en genoegzaam volmaakt en kostelijk is. Hoe waardevol en aangenaam zulks echter bij iedereen is, kunnen wij niet aanduiden, aangezien het eerder al welbekend, kond gedaan en ruchtbaar is. Met welke grote arbeid, gevaar en vlijt echter zulks uit het onderste aardrijk en de helse kloven teweeggebracht wordt, dat weten verder diegenen die zulke oorden bezocht hebben, waarvan wij echter alhier niet van plan zijn om er veel over te spreken. Alhier is de waarachtige magneetsteen van alle mensen, die hen en hun gemoederen, en nog meer, naar zich toetrekt, zoals de genoemde steen het ijzer. Alhier is de ware Protheus, die zich in allerlei gedaanten verandert en daarom wordt de waarde en

[76] "Latwergen". Het betreft de verzamelterm voor ingekookt siroopachtig vruchtensap.

maat ervan vastgesteld. Dit is de geitenhoren[77] en de ware vetgroeve waaraan allerhande soorten vruchten rijkelijk wordt ontnomen.

Want hoewel het zilver op zich stom is, spreekt het desalniettemin voor iedereen en maakt de stommen tot de grootste zwetsers. En aangezien het qua macht onbeweeglijk is, veroorlooft het desalniettemin ook alle dieren hun beweging. Terwijl het ook zonder ziel en als dood is, veroorlooft het de mens die onder de levenden als burgerlijk dood is, het leven, vreugde, een goede naam, deugd, eerbaarheid en al datgene wat hij zich in dit leven maar mocht wensen. Er is niets kostelijkers te vinden dan dit nepenthische[78] zilver, dat uit een treurige, melancholische en werkzame, een vrolijke en rustige mens maakt. En opdat de mensen hem een dergelijke artsenij teweeg zouden brengen, help lieve God. Wat martelen zij zich toch af, wijden er hun leven aan om de tijdelijke voeding te verwerven, zodat ik dat alles niet genoegzaam kan beschrijven. Diverse schepen van de westerse, en sommige van de oosterse eilanden en naar de tegenvoeters[79], zoeken daar steeds naar nieuwe landen en eilanden, die hetzij om het zilver of vruchten te verkopen nuttig en dienstig zijn. Andere vertrouwen zich aan de middernachtelijke zee toe, zodat zij midden in het ijs bevriezen en weinig hoop hebben om wederom in hun vaderland te komen, of zij vallen de beren en andere wilde dieren ten deel. Sommige allersnelste reizigers vliegen[80], net als met vleugels, de ganse wereld rond, alsof niet alleen Jupiter de adelaars van Delphi uitgestuurd heeft, die de aardbodem overal omvlogen zouden hebben, en tegelijk op één plek teruggekomen waren, terwijl drie van dergelijke adelaarsschepen net zulke reizen in

[77] "*Cornu-copiae Amaltheum*". Heeft betrekking op de geit Amalthea die Jupiter zoogde.

[78] "Nepentheische". Van 'nepenthes', een fictief medicijn tegen neerslachtigheid. Genoemd door Homerus in de Odyssee.

[79] "ad Antipodas".

[80] "fliehen". Feitelijk: 'vluchten'.

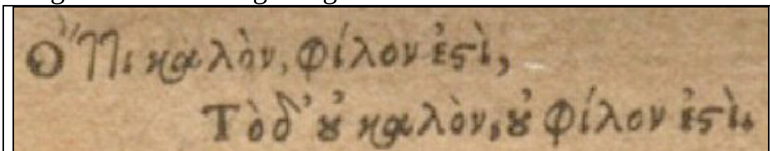
deze recente tijd der mensen verricht hebben, en wel allereerst om de reden dat ze de beroemdste zilvervloed niet ver van de Zee van Magellaan zien en daarvandaan kostelijke schatten met zich mee konden voeren, hetgeen dan voor sommigen, zoals bekend is, zeer gelukkig is uitgevallen. Ja, het zilver, zeg ik, is het dat uit een andere naar onze wereld getransporteerd wordt, en waaruit de koningin geld geboren wordt, die de mens niet alleen het geslacht en de gestalte, doch ook de macht, gunst, liefde, wijsheid en leer schenkt, en zulks hetzij met of zonder recht. Met recht, aangezien hierdoor koningen, vorsten en andere ordentelijke overheden op rechtmatige wijze regeren en de gerechtigheid administreren. Niet opdat zij zulks gewinnen, doch daardoor hun onderdanen mogen regeren. Met onrecht, aangezien zulks veel macht geeft, die het recht hun toch niet toestaat; gunsten, die toch veelmeer de haat waardig zouden zijn; wijsheden, die toch in waarheid dwazen zijn; en leringen, die toch als ongeleerde donders bevonden worden. Mercurius is degene, die door de glans en wijze, net als andere prachtige eigenschappen, genoegzaam bekend is, en over alle tot nu toe uitgevoerde toespraken gebiedt. Gesteld nu, dat er nimmer een Mercurius was geweest, dan zou er ook geen zilver, goud, noch andere metalen zijn geweest.

Mercurius, als een hermafrodiet of tweeslachtige, is de moeder en vader der volkomen metalen, ook al benoemt hij uitwendige zwavel ook tot onvolkomen metalen van de mercuriale aard. Want dat, zoals gezegd wordt, de zwavel ook in de volkomen metalen gevonden wordt, is niets anders dan het rijpere en meer gekookte deel van Mercurius, en heeft met de gewone zwavel niet meer gemeen dan slechts de naam.

Nu zal ik ook iets over mijn zevende en eerste geboorte, namelijk het goud, te berde brengen, hetgeen dan alle mensen aangenamer is dan zilver. Want dit is van het mannelijke geslacht, doch datgene van het vrouwelijke geslacht[81]. Nu hebben echter de manspersonen het recht van de eerstgeborene,

[81] "*generis masculini (...) generis foeminini*".

doch de vrouwen niet. En wanneer gij de fraaie gestalte van mijn zoon, het goud, aanziet, zult ge niets lieflijkers en zuiverders dan hem bevinden. Betreffende zijn duurzaamheid en bestendigheid is er in het vuur niets sterkers, moedigers, noch minder wijkend. Er is niets waardigers, niets kostelijkers dan zijn warmte en kostelijkheid. Wegens het gewicht, de kleur, uitdijing en dunheid van zijn substantie zult gij gemakkelijk toegeven, dat hij met name boven al dezen de voorkeur heeft. Wanneer ik nu de lof ervan (als van een kort begrip van de aardse wereld naar de mensen) iets zou uitstrijken, heeft met recht niemand zich over mij te beklagen, dan wellicht diegene die geen hersens in zijn hoofd heeft. De schoonheid van het goud is zo groot, dat niet onredelijk gezegd wordt, dat het de hemelse zon vertegenwoordigt, die van alle geschapen dingen de allermooiste en voor de mens de allernuttigste is. Want zonder deze zou hij in eeuwige duisternis ronddwalen en zou zulk een verwarring van de menselijke zaken en handel ontstaan, dat men het ene niet van het andere zou kunnen onderscheiden. Wanneer dan ook het goud de menselijke aangelegenheden niet evenzeer met zijn licht zou verlichten, zouden ze zonder enig onderscheid in het geheel verward worden. Vandaar dat het goud door iedereen als fraai en kostelijk zo gretig begeerd wordt. Want hetgeen mooi is, is aangenaam, en in tegendeel wat niet mooi is, et cetera, zoals de muilezels op de bruiloft van Cadmus, waar Euripides het volgende bruidslied gezongen heeft:

Ὅττι καλὸν, φίλον ἐστὶ,
Τὸ δ' οὐ καλὸν, οὐ φίλον ἐστί.

Dat wil zeggen:
Wat fraai is, bevalt iedereen;
Het lelijke ziet niemand aan.

Ja, de schoonheid wordt een koninkrijk zonder lijfwachten, een oorlog zonder tweedracht, en een monster zonder gebreken

der natuur genoemd. Wanneer die in het goud te vinden is, verlicht het ook zulk een zegerijk koninkrijk bij allen die het welgezind en toegewijd zijn. Derhalve heeft niemand er een hekel aan, en niemand die er niet de voorkeur aan geeft. Niemand weerspreekt het in aantrekkelijkheid, die het niet in alles gehoorzaam zou zijn vanwege de waarachtigheid en bestendigheid in het vuur en andere elementen waarop het zich van tevoren zou kunnen beroemen, net als een onoverwinnelijke held en Hercules Alexiacus. Het doorstaat alle kamp van Anthoi en Acheloi, al veranderden zij zich ook in vuur, water of andere gedaanten. Want alleen van het goud gaat er in het vuur niets af, zoals de dichter zegt. Daarom is het onvervalste goud, net alsook andere uit de vier elementen gemaakte stoffen[82], een teken en beeld van de eeuwigheid op aarde. Alhier is waarachtig Centimanus de zoon der aarde die, zo vaak als hij zijn moeder aanvalt, altijd tot nieuwe krachten in staat is. Alhier is de onverwondbare zwaan, die met een sterk schild bedekt noch wijkt voor Hercules, noch voor Mars. Hier is Apollo de beschutter en moordenaar van de zwakheid, een krijgsman, ridder, vader van Aesculapius en uitvinder der artsenij, aan wie geen zwakheid of andere avonturen kunnen weerstaan en met wie, behalve de menselijke ziel, niets op aarde te vergelijken is.

In het goud zijn ook de tegengestelden in hun hoogste eigenschappen ten hoogste getemperd, zodat de warmte niet de koude, het droge niet de vochtigheid, doch opdat de vochtigheid het droge, en de koude de hitte bedwingt en tot de uiteindelijke gelijkheid voert die het hoogste temperament is. Wat over het allergetemperdste landschap, dat boven de kreeftskeerkring[83] in het middernachtelijke deel der wereld gelegen is, verteld wordt, alwaar noch vorst, noch hitte, noch regen noch droogte overdadig zijn, alwaar de mensen van alle zwakheden bevrijd zijn en geen ongedierte, noch giftige dieren te vinden zouden zijn, vandaar dat de inwoners zou oud werden als wanneer zij in het

[82] "Corpora".
[83] "Tropico cancri".

paradijs leefden: datzelfde kan veel waarachtiger over de temperatuur van het goud worden gezegd, dat aan geen bederf, noch enige kwade constitutie onderworpen is. Hierin blijven de elementen altijd onveranderd in zijn krachten, en door geen worm of verrotting kan hij geschaad worden. Daar heerst geen over de ander, maken zij geen ruzie vanwege de superioriteit, en is er geen ruzie wegens de verachting voorhanden. Daar is alles één. Wat sommigen over het menselijke duimbotje (dat de Hebreeërs 'luz' noemen) beamen, namelijk dat het nimmer verteerd kan worden; dat het een groeiplaats[84] der menselijke opstanding en fundament is om er een smidse overheen te bouwen: wanneer dat zo is, dan heeft het waarschijnlijk met het onverwelkbare goud een heimelijk begrip en verborgen aard, hetgeen ook, zoals Albertus Magnus schrijft, in de schedel der doden gevonden is. Vandaar dat de mens zonder enige twijfel het goud zo gaarne aan de vingers pleegt te dragen, als een zeker document en aanduiding van zijn opstanding uit de doden en het eeuwige leven na de dood. Hij geniet er met zijn ogen en gemoed van, heeft zulks ook van harte lief en zou willen, dat wanneer het te verteren was, hij zich er gaarne mee zou vol eten en verkwikken, en met een zo aangenaam pand zijn ingewanden vergulden, net zoals over Arthemisia, koningin van Caria, gelezen wordt, namelijk dat zij liever haar gestorven echtgenoot Mausolus' levende graf had willen zijn[85], dan dat hij buiten haar zou moeten verrotten. En zulk een liefde wordt het goud vanwege zijn schoonheid en eigenschap, die bestendig en gans waarachtig is, betoond. Want wat in het goud aan eigenschap (buiten de bestendigheid in het vuur) aanwezig is, datzelfde wordt door de medici genoegzaam aangeduid, die zulks in bladen of poeder met siropen of andere conservatieven hun patiënten ingeven als een bijzondere hartversterking, waarin zij overigens niet bedrogen worden, aangezien zulks het verstand

[84] "Seminarium".

[85] Na verluidt zou zij na de dood van haar echtgenoot zijn as door drankjes hebben gemengd en opgedronken.

leert en de dagelijkse ervaring betuigt. Want hoe zouden in zulk een huis (dat zo goed beschut en overal dermate besloten is, dat bezwaarlijk iemand met menselijke hulp, wat zeer zelden gebeurt, binnen kan komen) de medicinale grote daden[86] en geheimenissen niet behouden kunnen worden? Wij zien dat de almachtige Schepper de inwendige vrucht van het graan met schalen en hulzen heeft bedekt, zoals Hij dan ook de noot met de schalen, de kastanje met een dikke en ruwe, de amandel echter met een bijna stenen schors omgeven heeft. Desalniettemin zijn dergelijke dingen voor de mens zeer nuttig en verkieslijk. Had dan de almachtige Schepper het goud vergeefs in zo sterke kluisters ingesloten wanneer daaronder niets kostelijkers, als onder zulke noten, verdekt was? *Τα καλα δυσκολα*.[87] Hetgeen fraai is, is moeilijk en zelden te verkrijgen. En precies dit kan men over het goud met waarheid zeggen. In de mens is er een waarachtige afbeelding van zowel de geestelijke alsook lichamelijke substantie, in het goud echter van de mens. Dit hart verheugt zich in het goud, omdat het van het hart der wereld of van de zon zijn ingegoten voortbrenging draagt, die hij derhalve van de hemelse zon heeft ontvangen, en opdat Hij zulks wederom aan het menselijk lichaam, als de kleine wereld, toestaat. Derhalve stemmen alle volkeren in het goud overeen als een bepaalde maat van de aangelegenheid die gemeten moet worden, en de waarde van alle andere kwesties waarin alle volkeren, al spreken ze een andere taal, samen in een open boek de zeer zeldzame gaven lezen; reden waarom het redelijkerwijze boven alle andere kwesties moet worden voorgetrokken. In dit gulden boek studeren de alchemisten, artsen, politici en alle - hoevelen er van hen ook mogen zijn - kooplieden. Echter vernemen waarachtig anderen daarvan nauwelijks de eerste letters, sommigen nauwelijks de andere, doch slechts de

[86] "Magnalien".
[87] 'De fraaie moeilijkheden'.

kleinste groep kan tot de geheimenissen van alle vijf[88] geraken. De karige donders[89] en zwaardhalzen, die het goud niet alleen waard achten, doch daaraan gebrek hebben, erkennen zulks slechts wantrouwig[90] en verwonderen zich over de glans ervan, net als de jonge knapen die iets zeldzaams en kleurigs onder de bonen vinden. Zij weten wel dat zij er waren voor inkopen, en zich slikkerijen en lekkere beetjes kunnen bezorgen, doch voor het overige niets. Derhalve is er tussen hen en de onverstandige dieren een zeer gering onderscheid, die weliswaar het gebruik van het hooi zeer goed kennen, doch niet weten wat het is en waar het vandaan komt. Over het gewicht en andere bijkomstige zaken van het goud voeg ik niets meer toe, aangezien het elders genoeg verteld wordt. Derhalve zullen al deze dingen met elkander, die ik zo nu en dan veelmeer slechts aangestipt heb, alsook naar hun waardigheid genoegzaam heb uitgelegd, gemakkelijk aan het goud boven alle andere kostelijke dingen (die weliswaar anders vanwege hun zeldzaamheid duur genoeg zijn, niet echter vanwege hun medicinale eigenschap, aangezien sommige die binnen het menselijk lichaam gebruikt worden, giftig zijn, net als de diamant zelf) de voorkeur geven, en dus aan mij, die het goud al deze macht heeft gegeven, als hun zoon het koninkrijk over alle andere wereldlijke aangelegenheden die onder de hand van de mens bestaan, toeschrijven en bevestigen. Noch een weldaad is er over, die ik, Mercurius, aan het menselijke geslacht hiervoor heb overgebracht, die een zo gelukzalig en groot werk is, dat men eerder alle andere bovenvermelde dingen dan deze nuttigheid, zou moeten ontberen. En zulks is de drukkerij en de op lood, tin en antimoon gegoten letters. Deze nuttigheid is zo groot, dat ze nimmermeer genoegzaam geprezen kan worden. Duitsland heeft niet minder dan het oude Egypte (dat zulke heerlijke en subtiele kunsten

---

[88] Mogelijk duidt Maier op het denkbeeldige boek 'Liber Mundi' (5 letters) uit de alchemie; het 'Boek der wereld'.
[89] "Filtz".
[90] "uberzwerch". Feitelijk: 'overdwars'.

heeft uitgevonden) zulke voortreffelijke kunst voor het eerst aan den dag gebracht en op andere landen overgebracht. Daarvan heeft Philippus Beroaldus aldus gezongen:

Duitsland heeft een kunst uitgevonden,
Die overal grote gunst heeft gebracht.
Lang geleden wist men er niets van,
Schrijven en drukken geven thans goed loon.[91]

Het zeer geprezen Duitsland heeft ook het ongelofelijke geschut en buskruit uitgevonden, waarvan wij op zijn plek melding hebben gedaan, zodat ik over alle andere mechanische uitvindingen thans zwijg. Mogen dan ook de leugenachtige gezellen thans hun mond houden, die het lef hebben om deze gaven van ons (voor zover het de materie betreft) en van de Duitsers (voor zover het de vorm betreft) aan een - weet ik wat voor - andere materie of natie toe te schrijven, net zoals dergelijke halzen[92] loochenen hetgeen geschied is; uit wit, zwart; en in tegendeel uit zwart, wit zouden willen maken. Deze beide aan de kunst en de godheid Mars gewijde gaven zijn van een grotere waardigheid dan de andere uit metalen bereide met elkander. Want de eerder genoemde kunst- en drukkersgezellen kunnen in één dag meer letters opzetten dan tweeduizend anderen, waarover men zich niet onredelijk kan verwonderen. Derhalve is het onnodig dat ik de veren van de gans veel roem, of de vellen van het kalf en schaap, alsook de was van het bijtje, aangezien ik door de uitvinding van deze prachtige kunst al hun eigenschappen overtref, daar ik de metallische Mercurius ben. Want wanneer ik slechts de figuren der letters op mij zou nemen, kan ik dat alles verrichten, voor zover slechts de drukpers, de verf en het papier mij hun dienst zouden bewijzen. Ik, ik ben de Mercurius zelf en vader der metalen, die de andere alle met elkander dienen en aan de mens hun dienst bewijzen, eenieder naar zijn talent en vermogen. Sommige daarvan sieren de vertrekken en paleizen der koningen en vorsten en houden

[91] Het origineel van deze regels heeft het rijmschema aabb.
[92] "Wäscher".

daar de wacht. Sommige worden voor diverse verrichtingen, zoals het oorlogswezen en andere mechanische werken gebruikt, omdat ze zeer hete lichamen hebben. Sommige verrichten hun dienst in de apotheken en keukens. Sommige waken onder de aarde voor het heil en welzijn van de mensen. Ik geef echter al dezen met elkander de liefde, vooral mijn eerstgeboren zoon, het goud. Daarna het zilver. Ten derde het tin. Ten vierde het koper. Ten vijfde het lood en tot slot het ijzer. En naar gelang eenieder gekwalificeerd is, ben ik hem ook gunstig, als iemand die enigszins op mijn aard gelijkt en eender is. Daarbij hebben deze drie laatsten veel zwavel in zich; het vierde ofwel tin iets minder; en nog minder het zilver; doch het goud het allerminste. Hetgeen aan Scylurus, de zijdekoning, die bij diverse vrouwen tachtig zonen had verwekt, een fijne leer heeft nagelaten, dat zij namelijk onder elkander één moesten zijn, na het voorbeeld van vele samengebonden spiezen, die bijeengebonden niet gemakkelijk gebroken kunnen worden, doch de ene na de andere wel. Precies dit wil ik ook mijn echtelijke zonen - die benevens de halve metalen, weliswaar slechts zes in aantal, doch het allersterkste zijn, en wanneer de ene de andere de hand biedt, onoverwinnelijk zijn: zo niet, dan kunnen zij gans gemakkelijk overwonnen worden - dit keer inscherpen. Het goud moet boven alle anderen de voorkeur en het recht van een eerstgeborene hebben en beschermen. Hierop moet het zilver volgen en daarna de anderen, zodat de god Mars en het ijzer, dat een hard lichaam en grote sterkte heeft, de knechten zijn van allen. De harden moeten de zachten niet vermalen en wijken voor dezen. Aldus wordt uit al dezen het alleredelste instrument, dat niet te hard, niet te zacht, niet te warm, niet te koud, doch middelmatig is en zich zowel neigt naar warmte als naar vochtigheid, uit welk temperament het menselijke leven, alsook de gestalte en ziel van mijn eerstgeboren zoon bestaat, die zo de een uit anderen waarin de kracht is en verborgen ligt, zal kunnen trekken en met mijn andere zonen, of ook met

mijzelf zal kunnen verbinden.[93] Dan zal het recht waarvan thans de eerstgeborene geniet, de anderen bereiken. Want de aard van al mijn zonen is, met betrekking tot mijzelf, één ding, doch met betrekking tot de opvoeding zeer ongelijk. Want deze zwarte heb ik, net als een Moor, in zeer hete en droge oorden, waar er een grote hoeveelheid zwavelige rook is geweest, verwekt. Vandaar dat hij zo verbrand is en onder het gezicht zo zwart is geworden, dat hij ook betreffende het aangezicht geheel aan mij ongelijk is, doch inwendig en in de ingewanden is hij aan de ledematen[94] van het lichaam mij dermate gelijkend als geen enkele onder alle anderen. Er is echter niets des te minder om te verachten[95] aangezien hij zwart is en veel klieren in zich heeft. Want wanneer de andere vijf ooit zouden sterven, zou hij een erfgenaam van het rijk zijn. Deze[96] is aan bruine en loodkleur in alle gelijk aan Saturnus, heeft een zwak verstand, is leergierig, doch heeft beslist geen goed geheugen. Zijn ontvangenis heeft op een onreine plek plaatsgevonden, die met flegmatische en melancholische materie genoegzaam begiftigd is. Daar komt de sterke, kwalijk riekende smaak vandaan, met name wanneer die verwarmd wordt. Aan deze zal weliswaar niet het geringste deel van het koninkrijk ten deel vallen, wanneer slechts deze vier broeders dat willen bewilligen, die in een groter aanzien staan dan hij; niettemin is hij hun aller examinator en onderzoeker, aangezien hij aan de natuur vanwege zijn weekheid het nauwste verwant is, waarvan toch iets dat met zwavelige hazen[97] bezoedeld is, zich afzondert.

De geboortedag van mijn derde zoon, die een fraai, rood aangezicht heeft, is iets gelukzaliger, aangezien hij van een rijper weefsel en vol sappig vlees is. Derhalve kan hij ook de

---

[93] Onduidelijk.
[94] Onduidelijk in de context.
[95] "Ist aber nichts destoweniger darum zu verachten". Gezien de vervolgzin lijkt hier juist het tegendeel bedoeld.
[96] Onduidelijk.
[97] Onduidelijk.

hitte van de zomer gemakkelijk verdragen. Toch is hij door verbrande, loogachtige en roodgroene gal ergens aangestoken en verder voor alle diensten minder deugdelijk. Hij wordt door een grind, dat niet eens zo ongelijk de lepra is, hevig gefixeerd, wanneer hij de uiterlijke, onverdraaglijke hitte ondervindt. Inwendig lijdt hij aan de ingewanden een bijzondere ontsteking en zeer grote dorst. Deze volgt na de drie anderen in het koninkrijk, en hoewel hij rijper is dan de twee, wordt hij toch qua zuiverheid, gelijkheid en temperament door dezen ver, ver overwonnen. De allerleerzaamste is Jupiter, met een koninklijk verstand, gemoed en samenstelling[98], aan wie niets anders mankeert[99] dan een roodachtig aangezicht en verdraagzaamheid in de hitte van de zon. Aan deze zullen veel goederen toevallen, wanneer hij zich met een van zijn broeders ordentelijk zal verenigen, zodanig dat uit de twee een hermafroditische of dubbelslachtige constitutie van het lichaam ontstaat. Deze is het, die velen kan helpen, wanneer men hem maar juist herkent, en niet de vader voor de zoon, noch ook de zoon voor de vader wordt aangezien. In sommigen doet deze vader en zoon meer uitwerking dan hijzelf. Deze is het toch, zonder wie de neef het koninkrijk van zijn grootvader kan verkrijgen, terwijl zulks toch niet betaamt wanneer de vader nog in leven is en daarin niet bewilligt. Deze vier zullen ons

---

[98] "Complexion". Michaël Maier zegt over de elementen waarin alles leeft: "Averrhoës noemt het een 'complexie'. Anderen zeggen, dat het de substantiële vorm van een samengesteld lichaam is. Weer anderen noemen het het totale mengsel, te weten de vorm, de stof en de complexie, wat Avicenna de hele substantie noemde, toen hij zei dat een lichaam niet zozeer werkzaam is vanuit de stof, noch vanuit de eigenschap, maar vanuit de hele substantie of samenstelling." (Themis Aurea, H. 5, 1628). Een complexie is een middeleeuws begrip uit de medische wetenschap, betrekking hebbende op de vier begrippen van Galenus: hitte, koude, vochtigheid en droogte.

[99] "mãgelt", 'mangelt'. Betekent zowel 'hem mankeert iets', als 'hem ontbreekt iets'.

ordentelijk opvolgen, wanneer het koninkrijk op anderen moet worden voortgeplant.

Uit dit alles, o allerrechtvaardigste rechter en scheidsrechter, zult gij naar ons oprechte en gerechtvaardigde oordeel, gemakkelijk onderscheiden met welk recht met name mij dit koninkrijk, waarover men strijdig is, toekomt, namelijk mijn trouwe diensten, en ook die van mijn zonen, die wij samen aan het gehele menselijke geslacht bewezen hebben en nog dagelijks bewijzen. Wanneer ik echter daarom niets zal verkrijgen en wellicht het koninkrijk aan een ander beloofd mocht worden, zal men zonder twijfel uit mijn nakomelingen zulk een aan mij toegevoegde onredelijkheid weten te wreken, die uw afpersing[100] zal aanklagen en ons onze gerechtigheid wel zal verkrijgen. Wanneer de kwestie met goud of verweer en wapenen verkregen kan worden, zullen er van onze kant niet weinig te vinden zijn. Wanneer men echter het koninkrijk en hetgeen aldus aan de gerechtigheid onttrokken wordt met geschut en andere gewelddadige instrumenten verkrijgen mocht, zullen vele vleiers[101] aan onze zijde te vinden zijn. Gij zult er slechts ja tegen zeggen en ooit het prerogatief van het koninkrijk, dat door de huidige partijen zo bestendig begeerd wordt, aan één onder ons beloven, opdat aldus deze ruzie veranderd wordt en aldus een algemene welvaart zoals menigeen wenst, en rust en vrede wederom gevestigd mogen worden. Ons zal niemand van recht en gerechtigheid afkerig maken jegens wie wij altijd gewillig en eerbiedig dienst en verschuldigde eerbied moeten bewijzen.

"Toen nu Mercurius aldus gesproken had, is daarop een kleine tijd een stilzwijgen gevolgd. Waarop dan de scheidsrechter, die tot nu toe alle partijen en hun petities vlijtig had aangehoord, aldus is begonnen te spreken."

De scheidsrechter.

---

[100] "repetundarum".
[101] "beηpflichter".

Nadat ik alle omstandigheden tot nu toe goed beschouwd heb, en ook hetgeen gij gezamenlijk hebt voorgedragen rijpelijk heb overwogen, zo valt er verder niet in het geringste aan te twijfelen wie uiteindelijk met de koninklijke eretitel begiftigd moet worden. Want uw aan het menselijke geslacht bewezen diensten zijn zo groot, dat gij, zoveel er ook van de uwen zijn, een onsterfelijke lof bij alle nakomelingen zeer verdiend hebt. Desalniettemin (zoals alle hemelse planeten hun bijzondere nut hebben, zodat de ene ordentelijk op de andere voorgaat) moet de voornaamste onder u ditmaal met de koninklijke kroon gesierd worden. Gij, kalf, hebt in het begin van dit dispuut grote weldaden waarmede gij de mensen bedient, te berde gebracht, zoals niet mindere, gij, schaap. Net zo moet ook gij, gansje, tot de helden worden geteld, aangezien gij, naar uw vermogen, het op u hebt genomen om het menselijke geslacht te dienen. Gij, slak, hebt ook uw heerlijke gaven, die zeer te loven zijn. Niemand zal u, al zijt ge klein, bijtje, verachten, want net zoals gij een moeder der zoetigheid zijt, zo kunt ge met uw angel iemand goed bezeren. Wie zou zich over u, o gij zacht zijde-rupsje, niet vanwege uw grote verdienste genoegzaam verwonderen, nu gij als een zo klein diertje de mens zulke grote weldaden betoont? Evenzeer hebt ook gij, vlas, de wereld met uw weldaden zeer vervuld, en u alzo een onsterfelijke lof verworven. Gij Mercurius echter, zijt degene over wie ik mij hogelijk verwonder, en als de waardigste voor de troon erken. Uw diensten, zeg ik, zijn zo bekend en voor de ganse wereld zo hoognodig, dat ik het met recht en noodwendig niet kan nalaten om u tot koning te kronen. Gij zijt uw medegenoten aan waardigheid, eer en preëminentie net zo superieur als de zon met zijn schijn de andere planeten overtreft. In u alleen, worden alle diensten vergolden. In u berusten alle diensten. In u komen alle gaven tezamen. "Gij zijt het wonderwerk, het schijnsel en het licht der wereld. Gij zijt een sierraad der aarde, eer en welvaart. Gij zijt de toevlucht, poort en band der wereld. Na de

menselijke ziel is er niets edelers geschapen dan gij; niets heerlijkers, niets nuttigers. Hetgeen dan ook uw hoedanigheid u verworven heeft, uw dienst verdiend en vereist. Nu, welaan, neem uw verdiende loon aan, de koninklijke kroon, opdat gij voortaan tot koning van alle wereldlijke, onder de mensen ontstaande dingen genoemd, verklaard en openlijk moogt worden uitgeroepen. God geve dat de anderen daarmede tevreden zijn, of niet."

Toen hij nu zulks gezegd had, heeft hij de gouden kroon, die hij onder de mantel verborgen had gehouden, tevoorschijn gehaald en hem de knielende Mercurius op het hoofd gezet. En op zulk een wijze, ongeacht dat de aanwezige partijen jegens degene die zij toch voor de allergeringste hadden gehouden, zeer verbitterd zijn geweest, hebben zij allen met elkander hun nieuw gekroonde koning en heer (aangezien nu het oordeel van de rechter niet in twijfel kon worden getrokken) erkend, zulks in alle landen aangemeld, en zich wederom vervoegd naar waar zij vandaan waren gekomen; waarop dan eveneens de rechter en scheidsrechter, na het ontbinden van deze vergadering, zich naar huis hebben begeven. God de Heer en verstrekker van alle goede gaven, zij lof en eer, van nu af aan tot in alle eeuwigheid. Amen.

E I N D E.